

"FAMÍLIA, NO M'EXPLIQUEU MÉS CONTES DE CIGONYES"

LA IMPORTÀNCIA DE L'EDUCACIÓ AFECTIU SEXUAL A LA INFÀNCIA

Júlia Calvo Cano

Treball Final de Grau

Tutora: Trinidad Donoso

Curs 2019-2020

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Facultat d'Educació

Grau de Pedagogia

ÍNDEX

1.	<i>Introducció i justificació de l'interès educatiu i pedagògic</i>	3
2.	<i>Objectius de la intervenció</i>	3
3.	<i>Marc teòric</i>	4
3.1.	Sexualitat i afectivitat	4
3.2.	Com s'incorpora la sexualitat a la infantesa?	7
3.2.1.	Imatges i referents dels infants	8
3.2.2.	Jocs sexuals i exploració del cos	8
3.2.3.	Les preguntes dels infants	10
3.3.	Component afectiu sexual per edats	11
4.	<i>Anàlisi de necessitats i resultats de l'anàlisi</i>	13
4.1.1.	Programes	17
4.1.2.	Entrevistes	18
4.1.3.	Jornada	20
5.	<i>Proposta d'intervenció</i>	21
5.1.	Està present la sexualitat a la infància?	22
5.2.	Com aplico una correcta educació afectiu sexual?	24
5.3.	I si no ho faig bé?	26
5.4.	Compte amb les nostres paraules!	28
5.5.	Com donar resposta a les preguntes dels petits?	29
5.6.	Sento incomoditat respecte els tocaments o jocs sexuals que es produeixen	31
5.7.	Com evitar els abusos	33
5.8.	Som un mirall pels infants	34
6.	<i>Resultats de la proposta</i>	37
7.	<i>Conclusions</i>	38
8.	<i>Referències bibliogràfiques</i>	41
9.	<i>Annexes</i>	44

Resum:

El propòsit d'aquest treball és fer un anàlisi de la importància de la sexualitat a l'etapa infantil per fer una posterior intervenció en la que es facilitin eines a les famílies per gestionar l'educació afectiu sexual que donen als infants, amb la intenció d'evitar una omisió d'aquesta fora de l'àmbit educatiu en els primers anys de vida dels més petits i d'aquesta manera donar seguretat als adults en aquest àmbit. Per l'anàlisi de necessitats s'ha elaborat un quadre que recull un total de cinc programes d'educació afectiu sexual, entrevistes a dos professionals i per últim l'assistència a una jornada d'educació afectiu sexual. La proposta educativa ha constatat de 8 podcasts que tenen l'objectiu d'arribar al públic de les famílies de forma eficaç, en concret d'aquelles amb infants de 3 a 6 anys, abordant les temàtiques més importants a conèixer i mostrant les situacions més comunes, dins de l'àmbit de l'educació afectiu sexual, en la vida dels infants.

Paraules clau: Sexualitat, afectivitat, educació afectiu sexual, infantesa, famílies.

Resumen:

El propósito de este trabajo es hacer un análisis de la importancia de la sexualidad en la etapa infantil para hacer una posterior intervención en la que se faciliten herramientas a las familias para gestionar la educación afectivo sexual que dan a los niños y niñas, con la intención de evitar una omisión de esta fuera del ámbito educativo en los primeros años de vida de los más pequeños y de esta forma dar seguridad a los adultos en este ámbito. Para el análisis de necesidades se ha elaborado un cuadro que recoge un total de cinco programas de educación afectivo sexual, entrevistas a dos profesionales y por último la asistencia a una jornada de educación afectivo sexual. La propuesta educativa consta de 8 podcasts que tienen el objetivo de llegar al público de las familias de manera eficaz, en concreto de aquellas con niños y niñas de 3 a 6 años, abordando las temáticas más importantes a conocer y mostrando las situaciones más comunes, dentro del ámbito de la educación afectivo sexual, en la vida de los niños y niñas.

Palabras clave: Sexualidad, afectividad, educación afectivo sexual, infancia, familias.

Abstract:

The purpose of this work is to make an analysis of the importance of sexuality in the infant stage to make a subsequent intervention in which tools are provided to families to manage the sexual affective education they give children, with the intention of avoiding

an omission of this outside the educational field in the first years of life of the young and, in this way, give security to adults in this area. To the need's analysis, a table has been drawn up that includes a total of five sexual affective education programs, interviews with two professionals and, finally, attendance at a sexual affective education day. The educational proposal has consisted of 8 podcasts that aim to reach the audience of families effectively, specifically those with children aged from 3 to 6 years, addressing the most important issues to know and showing the most common situations, in the field of sexual affective education, in the lives of children.

Keywords: Sexuality, affectivity, sexual affective education, childhood, families.

1. Introducció i justificació de l'interès educatiu i pedagògic

La sexualitat és un dels aspectes que ens acompanya al llarg de la vida, des de que naixem fins que morim, acompanyada de l'afecte i els vincles que es formen amb les nostres vivències. Tot i això, hi ha una tendència general a oblidar que aquest aspecte està present a la infantesa, deixant de banda el treball que pertoca fer amb els infants, que es troben en una etapa de descobriment i en la qual serà molt important la vivència afectiva i sexual que tinguin degut a que tindrà una gran influència al llarg de la seva vida i en la forma de relacionar-se. Pot incidir en aspectes com l'afecte, la identitat sexual i l'autoconeixement, les relacions amb els altres, l'acceptació d'un mateix i l'autoestima, les futures experiències sexuals i la pròpia manera d'enfrontar converses que girin entorn l'afectivitat o la sexualitat, entre d'altres.

Per tant, si té un pes tant important, per què no se sap com abordar-lo? El més comú és que hi hagi tendència a evadir les preguntes relacionades amb la sexualitat per por de no saber donar resposta o que aquesta no sigui la més adient, junt amb la complexitat que comporta un tema que avui dia se segueix considerant tabú.

Hi ha una tendència general en deixar el treball de l'educació en mans de l'escola, en especial amb temes que costa més treball amb els infants degut al desconeixement i la falta d'eines per dur-la a terme. L'educació afectiu sexual és un dels àmbits que presenta aquestes dificultats i que per tant hi ha una tendència més gran a deixar-lo apartat, motiu pel qual s'ha de fer un important treball pedagògic per proporcionar material que permeti a les famílies entrar en matèria.

Per aquest motiu em proposo fer un recull dels aspectes essencials a treballar amb els infants des de casa, per tal de que les famílies guanyin seguretat en si mateixes i s'avanci en la normalització de la sexualitat i l'afectivitat, abordant el tema com qualsevol altre i millorant el benestar dels infants a partir d'eines i consells bàsics que ajuden a conduir les situacions més comuns que solen ocórrer en els seus primers anys de vida.

2. Objectius de la intervenció

La finalitat última d'aquest treball, és fer una intervenció que pugui abordar a totes les famílies per tal de poder cobrir les seves inquietuds i donar resposta als dubtes més freqüents que poden sorgir basats en allò que els infants acostumen a fer, dir o preguntar.

Per aquest motiu la recerca es planteja amb la intenció de, en primer lloc, saber de quina forma apareix la sexualitat als primers anys de vida dels infants i de quina manera és important treballar-la, tenint en compte com es manifesta i quina mirada s'ha d'adoptar per part dels adults. Per tant, en segon lloc, analitzar quines són les qüestions que pertocuen a cada edat, com poden ser els referents, l'exploració del cos o les qüestions que fan, acompanyat de l'opinió d'experts i el seu criteri davant el tema. Per últim, que es pugui dissenyar un programa destinat a les famílies que permeti

desenvolupar hàbits en el terme d'educació afectiu sexual en coherència a la recerca prèviament realitzada.

Els **objectius generals** són els següents:

- Analitzar quin és el paper de les famílies en l'educació afectiu sexual dels infants.
- Investigar quins programes s'han realitzat d'educació afectiu sexual per infants dins d'Espanya i analitzar-los.
- Dissenyar un programa radiofònic per a famílies basat en una correcta educació afectiu sexual que parteixi del respecte i la igualtat.

Per conseqüència, resulta necessari establir uns **objectius específics** que permetin la realització d'aquestes accions a partir i amb la intenció de:

- Conèixer de quina manera es manifesta la sexualitat els primers anys de vida dels infants.
- Valorar quins són els conceptes adients a incorporar, de sexualitat i afectivitat, en l'aprenentatge dels infants segons l'etapa i l'edat en la que es troben.
- Conèixer l'opinió de professionals en l'àmbit d'educació afectiu sexual amb infants.
- Proporcionar eines i coneixements que permetin a les famílies adquirir hàbits en l'educació afectiu sexual dels infants.

3. Marc teòric

3.1. Sexualitat i afectivitat

Quan parlem d'educació sexual hi ha una tendència general a pensar únicament en classes d'anatomia humana i informació sobre embarassos i anticonceptius, relacionant-ho alhora amb l'etapa adolescent i oblidant totalment la infància i els primers aprenentatges que s'adquireixen en aquesta, de manera que és necessari un canvi pel que respecta a aquesta visió. Tal i com ens expliquen des de la fundació Víctor Grífols i Lucas (2011), el sexe té a veure amb aspectes físics, del cos, i no amb les actituds o comportaments que una persona desenvolupa, però la sexualitat implica parlar també de sentiments i comunicació ja que no s'ha de desvincular de l'afecte, la relació i l'intercanvi. És precisament la sexualitat la que ens impulsa a comunicar-nos amb la resta i alhora és totalment subjectiva ja que depèn de cada persona, de com la viu, la sent i la comparteix amb la resta.

Des de les diferents cultures i religions s'ha adquirit una forma de veure, pensar i tractar la sexualitat que ha seguit incorporada en la nostra societat en molts aspectes, de manera que és important i necessari repassar-la i renovar-la. L'any 1990, amb la

Llei Orgànica General del Sistema Educatiu (LOGSE) es va introduir per primera vegada l’educació sexual, afectiva i reproductiva als centres escolars però això va canviar al 2002 amb la posterior Llei Orgànica de Qualitat d’Ensenyament (LOCE), passant a adquirir un ensenyament centrat només en la reproducció. Anys després, amb la Llei Orgànica d’educació (LOE) es va substituir per l’assignatura d’Educació per la Ciutadania, amb la qual es tractaven més aspectes d’entre els quals s’havia de treballar també la sexualitat però que en la realitat quedava en un segon pla, arribant inclús a oblidar-la. Per últim, amb la llei actual incorporada al 2012, Llei Orgànica per la millora de la qualitat educativa (LOMCE), es va suprimir aquesta matèria deixant sense cap tipus d’obligatorietat ni dotació econòmica a l’educació sexual, quedant en mans d’activitats extraescolars no reglades.

Tot i això, algunes comunitats autònomes han incorporat programes d’educació afectiva i sexual i al mateix temps també s’han iniciat mesures i campanyes per restringir i controlar-les amb l’anomenat Pin Parental i Autorització Expressa, que ha dissenyat el partit polític d’ultradreta Vox, a través d’una sol·licitud que anirà dirigida als directors dels centres educatius per tal que s’informi als pares prèviament sobre qualsevol activitat que giri entorn la sexualitat amb l’objectiu d’analitzar el contingut que tindrà i decidir si volen que assisteixi a dita formació.

Sota el meu punt de vista, implementar aquest tipus de mesures en les que la intervenció de les famílies sobrepassa allò que s’estableix a l’escola, prèviament estudiat i preparat com a quelcom positiu per l’aprenentatge i desenvolupament dels alumnes, pot suposar una barrera molt gran en l’aprenentatge que facin en l’àmbit de la sexualitat i l’afecció, que es pot veure afectat sobretot en una manca molt gran de coneixement, transformant-se en ignorància o aprenentatges erronis adquirits fora de l’àmbit formal. En ocasions, les pròpies famílies desconeixen aspectes fonamentals que cal treballar amb els infants o bé tampoc disposen d’informació vàlida i contrastada, obviant que molts infants estan a càrrec de germans, avis o tiets, famílies que no estan formades només pels pares o les mares i que també dificulten el treball de l’educació afectiu sexual, de la mateixa forma que es veurà afectat qualsevol altre matèria de l’escola, per la doble barrera que existeix entre ells com podria ser l’edat o la relació establerta, que es poden veure frenats per la vergonya o incomoditat de parlar certs temes com podria ser la reproducció. Una educació bàsica i objectiva en sexualitat és necessària, fora de creences, idees polítiques, cultures o religions, que haurien de quedar en un segon pla fins que els alumnes tinguin la suficient maduresa per decidir què és allò que volen pensar i decidir.

Una educació que fomenti la nostra autonomia i ens permeti prendre decisions sobre les relacions i la sexualitat, és també una garantia per prevenir comportaments sexuals i reproductius de risc derivats de la falta de coneixement (Assemblea feminista de Madrid, 2016).

Algunes religions com per exemple el catolicisme parlen de l’educació sexual i esmenten que és important que aquesta es treballi, tot i que tenen enfocaments diversos en segons quins aspectes, observant una altra postura, com per exemple al fer

referència que els nens i les nenes tenen cossos diferents i que no només aquest és diferent, sinó que també tenen gustos i formes de comportar-se que són diverses, de manera que hem d'aprendre a educar les dones com a dones i els homes com a homes, promovent la igualtat real d'oportunitats (Consell Superior d'Educació Catòlica, 2011).

Segons el meu criteri, les anteriors declaracions són totalment contràries ja que es pretén parlar i educar entorn la sexualitat i l'afectivitat però al mateix temps aquesta es veu limitada segons si compleix els requisits acceptats per part d'ells com per exemple ser nena i que tot el que l'acompanyi sigui femení i d'altra banda ser nen i que es mostrin les qualitats masculines que ells aproven com a correctes. S'esmenta la igualtat real d'oportunitats però partint d'aquesta diferenciació de sexes i el patró que s'ha establert respecte educar les dones com a dones i els homes com a homes es deixa de banda el col·lectiu de persones transgènere, aquells que no entren en la normativa de l'heterosexualitat i fins tot els que no compleixen el rol 'femení' o 'masculí' que pertocaria a cada sexe segons el seu punt de vista. Un argument raonable és el que donen Planella i Pie (2012) quan afirmen que 'les identitats sexuals són productes històrics i socials i la finalitat de fixar-les està relacionada, fonamentalment, amb el control social'(p. 271).

En algunes religions, com per exemple l'Hinduisme, la solteria i la castedat estan mal considerades, així com les pràctiques que no portin a la reproducció. D'altres com el Budisme presenten tolerància amb persones homosexuals i consideren que la sexualitat i espiritualitat no són dos conceptes antagònics sinó perfectament compatibles. Les creences religioses i la forma de fer-les nostres influeixen en la forma d'entendre i practicar la sexualitat. El masclisme es troba molt present en algunes religions, com per exemple en la poligàmia dins de l'Islam, on només l'home pot tenir fins a 4 dones, sempre que se les tracti a totes per igual, així com pel Judaisme la dona també és propietat de l'home (López, 2017).

Per tant, es pot veure com tothom vol i té alguna cosa a dir sobre la sexualitat. Gairebé tot el món té una perspectiva sobre com s'ha de viure la sexualitat i per tant com s'ha d'educar en l'àmbit afectiu sexual fins i tot per controlar-ho i limitar allò que segons el criteri de cada persona és correcte o no.

La sexualitat i la salut estan vinculades en qualitat de vida i per això l'objectiu del seu ensenyament és per tant l'acceptació positiva de la identitat sexual, tant la d'un mateix com la dels altres, que anirà lligat amb el benestar de la persona. "La sexualitat és una energia que ens motiva a buscar afecte, contacte, plaer, tendresa i intimitat. La sexualitat té a veure amb el cos, però influeix en els nostres pensaments, sentiments, emocions, accions i interaccions i per tant, té influència en la salut física i mental" (OMS, 1975).

En la mateixa línia, el col·lectiu Harimaguada (1994) afirma que "des de l'educació sexual es pot contribuir, i molt, a un ensenyament més comprensiu i a unes relacions interpersonals més igualitàries: aquest ensenyament ha de partir d'una

educació per la vida, amb la finalitat última de formar persones autònomes i solidàries, capaces d'optimitzar les condicions de vida personals i col·lectives''.

L'educació facilita els espais per parlar i expressar la sexualitat i, tal i com diu Lara Dias (2020), ''en negar una educació sexual s'està negant als menors entendre's a ells mateixos i a estimar fora dels canons heterocapitalistes. S'està defensant una estructura clarament excloent i sobretot, s'està anant contra el progrés, la igualtat i la democràcia.''

Tot i això, no hem de pensar només en l'àmbit educatiu dins de l'escola sinó en el paper que prenen les famílies, que tal i com ja es deia al programa d'Educació Afectiu Sexual de Canàries (1994) la coordinació amb la família és imprescindible per poder rebre-la de forma coherent, tant pel que fa als coneixements com les actituds.

Cal tenir clar que la sexualitat infantil és diferent a la dels adults, motiu pel qual no es pot entendre ni treballar igual. Aquesta es desenvolupa i expressa a través de la curiositat (amb l'observació, l'auto-descobriments, la manipulació dels genitals...) i el joc (explorant, imitant i identificant). Degut a aquesta curiositat per part de l'infant és comú que la família mostri por i inseguretat davant no saber com abordar-la i per aquest motiu s'evita parlar-hi o donar respostes.

Es pot veure com la base es troba en l'expressió. Deixant expressar i parlar a l'altre ja es fa educació de qualitat, mostrant disposició i naturalitat, mentre que el silenci ens expressa un altre significat, ja que callant també ens comuniquem i a partir d'aquí es poden crear tabús i censures que marcaran el concepte sexualitat i ens acompanyaran al llarg de la vida (Fundació Víctor Grífols i Lucas, 2011).

3.2. Com s'incorpora la sexualitat a la infantesa?

Encara que les famílies pensin que no donen cap tipus d'educació afectiva i sexual als seus fills ho estan fent des del primer moment, per molt que no siguin conscients.

Segons els experts, com per exemple Carmen Hernández Sánchez del Río (2008) explica al seu llibre, l'infant reacciona davant els estímuls des d'una edat primerenca, ja que des del naixement es pot parlar de capacitat fisiològica i psicològica d'obtenir plaer amb el contacte pell amb pell. El primer any de vida el nen ja pot experimentar ereccions espontànies degut al contacte o bé al simple acte d'alimentar-se, passa el mateix amb les nenes en procés de lactància, en el qual sobrevé la secreció vaginal. No cal alarmar-se ni confondre això amb possibles anomalies o perversitats ja que el nadó no és conscient i no es relaciona amb cap tipus de pensament eròtic-sexual sinó que son respostes naturals del propi cos (Honrubia, 2020).

El pes més important als primers anys de vida es troba en l'afecte i els vincles que es formen amb la família i l'entorn més proper, ja que condicionarà la manera en la que l'infant es desenvolupi i es relacioni amb la resta al llarg de la seva vida. Si

l'infant rep un bon afecte dels seus cuidadors esdevindrà una persona confiada i segura de si mateixa, pel qual no tindrà problemes en relacionar-se, cosa que pot convertir-se en inversa si existeix una manca d'afecte. Si s'ha tingut una primera experiència d'afecte, seguretat i protecció aleshores tindrà ganes de relacionar-se amb els altres ja que expressarà confiança i ho relacionarà com a una cosa positiva i agradable (Bowly, 1969).

3.2.1. Imatges i referents dels infants

Quan parlem de l'educació sexual inconscient i de l'ensenyament que transmetem sense quasi bé adonar-nos fem referència a tot allò que l'infant percep, escolta i veu en els adults sense que ells se n'adonin de que l'estan educant sexualment.

Segons el meu criteri, els primers anys de vida s'educa molt més amb gestos que amb paraules, juntament amb la percepció que l'infant rep pel que fa al tracte que se li està donant. Les persones tenen molt interioritzades les idees assignades a cada sexe i els estereotips que giren entorn a ells, cosa que es transmetrà a l'infant de manera inconscient i que aquest anirà incorporant en la seva percepció de rols de gènere.

Al mateix temps, en el moment en que l'infant observa un adult despullat i descobreix diferències entre el seu cos i el de l'altre, sobretot si es tracta del sexe contrari, ja està rebent educació sexual (Gossart, 2002). En aquest moment, que sol donar-se entre els 2 i els 4 anys, descobreixen què és el sexe i l'existència de cossos diferents. Més endavant, entre els 4 i els 6 anys, entendran que les diferències entre homes i dones romanen constants i que pertànyer a un o altre no va lligat a la vestimenta o a les activitats que realitza cada un d'ells (De la Cruz i Fernández Viñuales, 2010).

Conforme es facin més grans continuaran veient comportaments i característiques associades al sexe femení i el masculí. El nen observarà coses que van lligades al seu cos i al de la nena, que també veurà les diferències entre ella i el seu company de sexe masculí. Això no vol dir que l'aprenentatge que adquireixin sigui l'adequat, ja que també entraran en contacte amb els estereotips i amb tot allò que la societat ha imposat com a acceptable per a homes i dones. Tornem a veure com l'experiència que es tingui en aquestes situacions influenciarà en la forma de ser a la vida adulta i la manera d'afrontar aquests aspectes.

3.2.2. Jocs sexuals i exploració del cos

L'infant explora el seu entorn des dels primers mesos de vida, començant per la boca degut a aquesta és la zona erògena del cos en la primera etapa i és a través d'ella amb el que identifiquen diversos objectes i el seu tacte, sabor o duresa, tal i com consta als meus apunts de Psicologia en Educació (2017). Cal tenir clar que sexual no significa genital i per aquest motiu es reben molts estímuls que provoquen plaer i que no estan lligats directament als òrgans sexuals.

Conforme van creixent i continuen amb l’exploració del cos és normal que igual que descobreixen que tenen dits al peu i els hi crida l’atenció, descobriran també els seus genitals i el plaer que provoca tocar aquesta zona del cos, que té moltes terminacions nervioses i pot resultar més agradable que d’altres. Si els adults reaccionen amb normalitat davant aquesta acció transmetran un missatge d’acceptació i normalitat pel que fa al sexe (Hernández, 2008).

Com s’ha dit repetides vegades i seguint amb les explicacions d’Hernández (2008), a la infància no hi ha connotacions eròtiques en els tocaments que es fan els infants i per tant no hi ha relació amb imatges, records o desitjos com és en el cas de la masturbació a l’adolescència sinó que es fa per la cerca d’un estímul.

D’altra banda a partir dels 3 anys comencen a aparèixer els anomenats jocs sexuals. Els més petits utilitzen el joc per aprendre, explorar i satisfer curiositats en diversos àmbits i un d’ells és el de la sexualitat i l’aprenentatge relacionat amb el seu cos.

Solen anomenar aquests jocs com ‘pares i mares’ o bé ‘els metges’, i és en aquestes ocasions quan exploren els seus cossos i alhora veuen les diferències existents entre un cos i un altre, sobretot quan es tracta de nois i noies. En aquests jocs on els nens s’observen mútuament poden aparèixer també tocaments, ja que forma part de l’exploració i de la curiositat que es desperta davant veure una cosa nova per ells. Aquests comportaments són totalment normals i, repetint la qüestió anterior, no es poden observar des d’una mirada adulta ja que els jocs infantils no tenen res a veure amb els adults, no tenen cap connotació eròtica ni busquen gratificació sexual. Els infants imiten el que fan els seus referents i això comporta que es faci des de les accions quotidianes del dia a dia com preparar el dinar, fer el llit i escombrar fins a l’acte d’anar a dormir, abraçar-se, besar-se o ‘fer l’amor’, on imaginem el que els pares fan quan marxen al llit (de la Cruz i Fernández, 2010).

En les ocasions en que un infant observa per primera vegada el cos d’un altre company, com per exemple la primera vegada que veuen canviar-se el bolquer, és normal que sentin l’impuls de tocar allò que no coneixen i una vegada realitzin aquesta acció el més probable és que segueixin jugant amb una altra cosa. Es torna a veure com a aquí l’important no ha sigut l’acció que l’infant ha tingut sinó la reacció que els adults mostrin, ja que normalitzar la situació i no fer-ne una connotació negativa afavoreix la reacció emocional que tenen els infants cap al seu cos i la seva sexualitat posterior, basada en la relació que s’estableix entre el seu cuidador i el seu cos. Si en cas contrari l’adult mostra incomoditat o enuig, l’infant relacionarà els genitals amb quelcom negatiu, de vergonya i inclús amb sentiments de culpa. Això pot portar a que continuïn auto explorant-se però ho facin a amagades i amb sentiment de culpa, vist com alguna cosa dolenta, en comptes de fer-ho tranquil·lament i amb intimitat com es deia anteriorment, quan l’adult ho accepta i li explica (de la Cruz i Fernández, 2010).

Aquests jocs i exploracions permeten identificar més ràpidament què és allò que els identifica com a nens o com a nenes, acompanyat d’un vocabulari correcte que

no els faci confondre quins són els òrgans que pertanyen a un cos i a un altre i al mateix temps els permeti acceptar-se a si mateixos (de la Cruz i Fernández, 2010). Tot i això, cal aclarir i alhora introduir que hi ha excepcions en aquestes identificacions i saber diferenciar entre el que componen els òrgans sexuals de cada cos i els sentiments que tenen cada un d'aquests infants respecte a les seves emocions i sentiments. No es pot excloure els nens transgènere ni donar per fet que existeixen dos tipus d'identitat sexual que s'identifiquen amb un sol òrgan sexual, ja que es coneixerà el cos d'un mateix i dels altres però la identificació com a nen o com a nena és de caire cultural.

Alguns autors com Freud ens parlen de la importància de la sexualitat en la infància i l'impacte que té posteriorment en la vida d'una persona, ja que afirma que tot allò que li passa a l'ésser humà adult s'explica pel que li va ocórrer al passat. Freud deia al seu llibre *Tres ensayos sobre la teoría sexual* (1905), extret dels meus apunts de Psicologia en l'Educació (2017), que la sexualitat està present des de que naixem fins que morim i que el període crític, on té més força, és als 12 primers anys. Tornem a trobar aquesta relació amb la família i la importància del paper que juga els primers anys on l'infant té quasi bé el total de les seves relacions amb els adults més propers. Amb això també entenem que, com deia Bowlby (1907) a la seva teoria de l'afecció (*Apego y pérdida*, 1969-82), segons l'afecció que s'estableixi entre el nadó i la figura de protecció tindrà un desenvolupament o un altre establint un tipus de personalitat, cosa que va lligada també a la sexualitat i al que s'ha vist anteriorment respecte la visió que l'infant adquireix en el seu procés d'aprenentatge i la seguretat que presenta en si mateix i cap a l'entorn.

3.2.3. Les preguntes dels infants

Si alguna cosa caracteritza els nens és la seva sinceritat, curiositat i ganes d'aprendre sobre tot allò que els envolta, pel qual serà inevitable que facin preguntes al voltant de temes que tinguin a veure amb la sexualitat, que és un dels àmbits amb els que estan connectats des de ben petits i que també serà molt important resoldre pel que fa als seus dubtes i curiositats.

Cada nen té el seu ritme d'aprenentatge i per això les preguntes que fan poden variar en cada etapa i en funció del seu interès, sense seguir un mateix patró en cada infant. També té molta influència la interacció que la família hagi tingut i les respostes que s'han donat davant aquestes qüestions, és a dir, la forma en la que han actuat. Quan un infant pregunta quelcom i percep bona disposició per part de l'adult al respondre la pregunta, li repeteix les vegades que sigui necessari i ho fa amb tranquil·litat, propiciarà que les preguntes es tornin a repetir en un futur i que al mateix temps s'hagi creat un clima de confiança on es prendrà com a referent a la figura adulta i com a algú de confiança per poder parlar del que sigui en diverses situacions (Gossart, 2002). Normalment són ells mateixos els que elaboren les seves pròpies teories segons allò que escolten, veuen i dedueixen, d'on podem trobar part de veritat i part equivocada.

Hem de recordar que aprenen incorporant la informació que donem als coneixements que ja tenen, per això quan es diuen frases com 'les llavors s'ajunten a la panxa de la mare i creix el nadó' és lògic que imaginin un nadó planta o bé que aquest neix per darrera, per l'anus, ja que quan menges alguna cosa i la tens a la panxa és la forma que té de sortir del cos. És cert que no cal donar més informació de la que ens demanen i respectar els temps, però també és bo complementar el contingut d'allò que expliquem per fer entendre a l'infant allò que realment vol saber.

Les preguntes més habituals poden ser:

Preguntes sobre el seu cos i el dels altres	Preguntes sobre la seva existència	Altres curiositats
· Per què el meu germà té penis o la meva germana vulva i jo no? · Per què jo sóc nena i el meu germà nen? · Per on fa pipí meva germana? · Per què hi ha germans que són iguals? I per què són bessons? · Per què serveix el melic?	· On estava abans d'entrar dins teu? Com vaig entrar? · Com s'alimenten els nadons abans de néixer? · Fa mal tenir un nadó? · Li diràs a la meva amiga d'on provenen els nadons? · Com va ajudar el meu pare a que jo naixés? · Per què la veïna no té fills? Perquè no volen o no poden tenir fills? Com fan per no tenir fills? · Com saben les mares que tindran un nadó? Com s'avisa? · Si els nuvis és donen un petó poden tenir fills?	· Perquè no puc dormir amb tu? · Què faig si algú vol tocar les meves parts íntimes? · Jo també puc fer un nen? · Puc casar-me amb el meu pare/mare i tenir un nen?

Font: Elaboració pròpia

També es pot donar el cas d'infants que no pregunten i aleshores sorgeixen les inquietuds dels pares. Com es deia anteriorment, cada nen i nena porta el seu ritme i potser els dubtes o inquietuds sorgiran més endavant. Alguns nens no pregunten explícitament sinó que ho fan mirant alguna cosa, com per exemple el cos dels pares despullats, tapant-se els ulls quan veuen algú donant-se un petó, etc (Gossart, 2002). Tot i això, cal tenir en compte que potser no fan preguntes perquè en algun moment, temps enrere, van fer alguna pregunta i van sentir que incomodaven, no van rebre resposta o bé van obtenir-ne una negativa. Igual que amb els jocs sexuals, és bo aprofitar ocasions i entorns per explicar coses com podria ser l'hora del bany amb els pares, trobar-se una parella de nuvis o núvies pel carrer, l'embaràs d'una coneguda i d'altres que propicien les preguntes i l'interès per l'infant ajudant al seu aprenentatge

3.3. Component afectiu sexual per edats

Si ens centrem en la psicologia del desenvolupament i les seves teories podem veure com es diferencien, en tres blocs, allò que destaca en cada etapa segons el moment que passa l'infant.

Cada etapa dins de la infància presenta unes característiques diverses, i per això parlarem de l'evolució que hi ha a cada una d'elles.

A continuació apareixen les diverses etapes i característiques que pertanyen a cada una segons ens parlen Hernández (2008) i de la Cruz i Fernández (2010).

Dels 0 als 2 anys:

És al naixement del nen on s'assigna el sexe quan es troben amb el nadó per primera vegada, portant lligat a aquesta categorització una sèrie de diferències que tindran importància en el futur i que es començaran a expressar en funció de si són nens o nenes, lligats a possibles criances diferencials i rols de gènere.

A partir del sisè mes aproximadament descobreixen el seu propi cos i això inclou els genitals, a partir de tocaments i carícies, com qualsevol altre part del cos.

En aquesta etapa es comencen a establir també les primeres relacions afectives i les que condicionaran la forma de relacionar-se en un futur, segons si es veuen cobertes les seves necessitats o no i, al mateix temps, de la seguretat que desenvolupen en si mateixos.

D'altra banda, quan passen el primer any, la zona erògena deixa de ser la boca i la més important és l'anal. L'infant ja pot explorar l'entorn d'altres formes com per exemple amb la vista i les mans, de manera que la boca passa a un segon pla, i al mateix temps descobreixen plaer al defecar.

Dels 2 als 4 anys:

En aquesta etapa prenen un pes important les relacions afectives i les interaccions socials, al mateix temps que es comença a comprendre el que és compartir i col·laborar, ja que s'estableixen pautes. La forma en la que les famílies imposin l'autoritat i gestionin les ordres serà molt important per la percepció que tingui l'infant al respecte i de la percepció de les relacions com quelcom positiu, ja que s'associarà amor, benestar i satisfacció al fet de sentir-se bé en una relació, ja sigui d'amistat, parella o convivència.

És en aquest moment quan ja inicien les classificacions com a nen i nena, a auto denominar-se i a interessar-se per allò relacionat amb el seu sexe com podria ser la roba, les joguines i els jocs. Tanmateix s'interessen pel nom de totes les coses, entre elles les parts del cos.

Els tocaments continuen estant presents i es produeix un augment d'aquests derivat del control d'esfínters i, com a conseqüència, també dels jocs sexuals.

Entre els 3 i els 4 anys ja saben encobrir emocions i sentiments, al mateix temps que afrontar-los, mentre que també s'imita la conducta dels pares i al mateix temps pot

sorgir complex d'èdip o d'electra, amb la rivalitat del nen o nena amb el pare o mare, segons la teoria psicoanalítica de Freud, tal i com consta als meus apunts de Psicologia i Educació (2017).

En aquesta etapa, el que més els hi preocupa és l'origen de les coses, la vida, d'on venen ells i l'anatomia humana. Per aquest motiu, saber coses sobre sexualitat evitarà que es produeixin traumes, pors o descobriments pertorbadors.

Dels 4 als 6 anys:

Durant aquest període han adquirit major nivell d'intimitat i per tant no requereixen tant la figura d'afecció per tal d'explorar el seu voltant. Tanmateix, reaccionen amb protestes a la separació d'aquesta però l'acaben acceptant. Hi ha grans avenços en la comprensió i la regulació emocional, s'observa com passen a posar-se una mica en el lloc de l'altre i endinsar-se en allò que pot estar pensant.

Pel que fa a ells mateixos comencen a demanar la seva pròpia intimitat, com per exemple volent anar al bany sols o vestint-se sense tenir altres adults al davant.

En aquesta edat, encara que també en qualsevol altra, es poden produir abusos sexuals, que poden provenir tant de l'entorn de l'infant com per part de persones desconegudes. La reacció que poden tenir els infants davant persones desconegudes pot variar, i es pot presentar en forma de por i distanciament cap aquestes com també podria ser apropar-se i fer cas a qualsevol que els hi parli o es dirigeixi a ells. Aquests abusos s'aconsegueixen evitar sobretot en els casos en que hi ha confiança amb l'adult ja que l'infant explica el que ha succeït, si sap distingir una situació que surt de la normalitat, i es pot detectar per la seva part.

4. Anàlisi de necessitats i resultats de l'anàlisi

La metodologia per fer l'anàlisi de necessitats que acabaria donant fonamentació a la meua proposta d'intervenció ha estat la qualitativa i s'ha basat en entrevistes a professionals, a més de l'anàlisi documental d'un recull de programes d'educació afectiva i sexual. També forma part del meu anàlisi de necessitats l'assistència a una jornada d'educació sexual anomenada *De què parlem quan parlem d'educació sexual?* que comptava amb la participació de diversos experts.

Tot això em permet realitzar una aproximació empírica a la temàtica i em serveix com anàlisi de necessitats.

Les entrevistes van estar protagonitzades per Maria Honrubia, psicòloga que actualment imparteix classes a l'Hospital Clínic de Barcelona i a l'Escola d'Infermeria de la Universitat de Barcelona a Bellvitge, i Silvia Brasó, professora d'infantil a l'escola pública El Dofi de Premià de Mar. La primera va tenir una durada d'una hora aproximadament i la segona d'uns 30 minuts.

L'entrevista amb Honrubia es va fer presencialment el dia 18 de Febrer al Campus Mundet de la Universitat de Barcelona i d'altra banda, amb Brasó es va fer telemàticament degut a la situació de confinament que es va donar posteriorment, ja que estava plantejada per fer el dia 15 de Març i vam procedir a fer-la des de casa.

Per la preparació de l'entrevista vaig elaborar la següent taula de dimensions i preguntes associades a les dimensions.

Dimensions	Preguntes	Entrevistat
Concepte d'educació afectiu	· Què entens per educació afectiu sexual? · Una educació afectiu sexual feminista té alguna entitat diferent pel que respecta a d'altres?	Professional expert Professorat
Mites	· Quines són les confusions o mites que presenten les famílies en major mesura? · Quines pors o inseguretats es formen, tant en les famílies com en els infants, arrel dels mites?	Professional expert Professorat
Relació família-escola	· Quins problemes s'ocasionen quan es dona una confrontació d'idees entre família i escola? · Què provoca que les famílies deleguin tota la responsabilitat a l'escola? · Podries destacar quin és l'aspecte més important pel que fa a establir una correcta relació entre aquests dos àmbits? · Creus que hauria d'existir una llei que reguli l'educació afectiu sexual de forma reglada? · La implementació de restriccions entorn l'educació afectiu sexual amb recursos com el pin parental i l'autorització expressa, pot provocar una barrera addicional entre la relació d'escola i família?	Professorat Professional expert
Necessitats de les famílies	· Quines són les principals mancances que presenten les famílies pel que fa a la gestió de l'educació afectiu sexual a casa? · Quina creus que és la millor eina per dur a terme una bona educació afectiu sexual a casa i afrontar el millor possible el tema?	Professional expert Professorat
Anècdotes/incidents	· Amb quines anècdotes o incidents t'has trobat en major mesura, dins d'aquest àmbit, al llarg de la teva experiència amb infants?	Professorat

Taula 1. Preguntes freqüents.

Elaboració pròpia.

Pel que fa a la Jornada va tenir lloc el dia 25 de febrer a La Sala (Espai Francesca Bonnemaison) i va tenir una durada de 5 hores en la que van intervenir: Lucas R. Platero, sociòleg i investigador; Segundo Moyano, Educador social i Responsable del Grau d'Educació Social de la UOC; Silvia Aldavert, Coordinadora de l'Associació Drets Sexuals i Reproductius; Edurne Jiménez, Sociòloga de la

"Família, no m'expliqueu més comptes de cigonyes"
La Importància de l'Educació Afectiu Sexual a la Infància

cooperativa Candela; i Susana Brignoni, Psicòloga d'infants i adolescents de la Fundació Nou Barris (psicoanalista).

He fet la recerca d'un total de 5 programes de diferents comunitats autònomes d'Espanya, i els he analitzat en base als següents criteris: font, públic, objectius, contingut, temporalització i avaluació.

Font	Públic	Objectiu	Contingut	Temporalització	Avaluació
Bolaños, M.C., González, M. D., Jiménez, M., Ramos, M. E., Rodríguez, M. I. (1994) <i>Carpeta Didáctica de Educación Afectivo-Sexual. Educación infantil (3-6 años)</i> . Granadilla: Consejería de Educación, Cultura y Deportes del Gobierno de Canarias. Dirección General de Innovación y Promoción.	Centres educatius de diferents característiques d'etapa infantil dins l'arxipèlag canari.	Elaboració de material curricular per les etapes d'Infantil, Primària i Secundària per tal de contribuir a l'educació integral de l'alumnat i la construcció d'una societat més saludable basada en benestar, plaer, afecte i comunicació.	· "Nuestro cuerpo": coneixement del cos. · "Nuestro origen": respostes bàsiques entorn interessos i curiositats al voltant de l'origen de les persones. · "Nos relacionamos": treballar els vincles afectius. · "El juego y el juguete": desenvolupament de jocs i joguines cooperatius, creatius i no sexistes. · "Las personas trabajan": reconeixement de treballs indistintament del sexe.	· Curs escolar 84-85 fins 1991. · Una vegada al mes (equip coordinador del programa) · Cada 15 dies: Preescolar: cicle inicial (professorat), cicle mig (professorat), cicle superior (professorat). Estructura: Inici: · Acceptació del programa per part del claustre i compromís de professors i professores per la posada en pràctica · Acceptació del programa per part del consell escolar Fase A: Fase Preactiva - Avaluació inicial de l'alumnat i l'entorn.	Fase C: Avaluativa · Importància de caràcter qualitatiu i continu mitjançant la valoració psicopedagògica aportada pel professorat i realitzada per l'equip assessor al llarg de les coordinacions - Zona: poques conclusions. Clima de presència oberta del tema. - Centres: Canvis significatius: actitud oberta del claustre, clima de comunicació escola-família, presència del tema en activitats i programes escolars, augment de recursos didàctics...
				- Formació inicial del professorat - Primera trobada amb mares i pares. - Revisió i edició de material didàctic. Fase B: Fase Activa - Desenvolupament del programa a l'aula. - Formació, seguiment del professorat. - Formació de pares i mares.	- Mares i pares: resultats positius. Detecten canvis als fills i major comunicació a casa. - Professorat: Major nivell de coneixements i canvis en adquisició d'actituds més obertes i naturals, millorant inclusió d'educació sexual als programes globals del curs. - Alumnat: canvi al vocabulari i nivell de coneixements adequat a cada cicle. Clima de naturalitat i confiança, augment de participació i actituds naturals

**“Família, no m’expliqueu més comptes de cigonyes”
La Importància de l’Educació Afectiu Sexual a la Infància**

					davant sexualitat.
Govern d'Astúries (2009) <i>Ni ogros ni princesas</i> . Astúries: Conselleria de Salut i Serveis Sanitaris, Conselleria d'Educació i Ciència i Institut Asturià de la Dona.	Alumnat, professorat i famílies de centres educatius on s'imparteix Educació Secundària.	Proporcionar als i les adolescents d'Astúries una formació afectiu sexual basada en la salut i el plaer, el foment de l'autoestima i l'autonomia, en la llibertat d'elecció des del coneixement, en la igualtat de dones i homes i en el respecte a les diferents orientacions sexuals.	· 1 ESO: 'Sexualitat: El nostre cos i els seus canvis' (Desenvolupament de la sexualitat) · 2 ESO: 'Taller de ligue' (Influència d'estereotips de gènere, models de referència, eines de comunicació...) · 3 ESO: 'Taller d'orientació i identitat sexual' (Clarificar conceptes, afavorir respecte, analitzar diversitat...) i 'Sessió sobre anticoncepció i infeccions de transmissió sexual' (augmentar coneixements i afavorir actitud positiva cap a l'ús del preservatiu). · 4 ESO: 'Educació sexual amb art entre joves' (formar l'alumnat com a líder en educació sexual per que realitzin intervencions educatives amb els seus iguals)	· Primer trimestre: informació i sensibilització a la comunitat educativa sobre educació afectiu sexual. També formació a professorat que realitzarà sessions amb l'alumnat a l'aula. · Segon trimestre: treball de docents a l'aula i tallers impartits per professionals externs. · Tercer trimestre: Activitat de reforç on l'alumnat fa propostes sobre educació afectiu sexual. · De forma continuada es treballa amb famílies a través de butlletins i sessions. · Combinar tutories amb sessions a les matèries i establir amb el professorat un calendari dels tallers externs. · Material adaptat a cada nivell de la ESO.	· Realitzar una avaluació del programa, ja que es considera fonamental per millorar i adaptar-se a les necessitats de cada centre, amb la realització de mínim un diari d'activitats per recollir les diferents activitats.
Govern de Navarra (2017). <i>Skolae: Berdin Bidean. Creiendo en Igualdad</i> . Navarra: Departament d'Educació.	Centres i comunitats educatives de tots els nivells, excepte etapes universitàries, de Navarra.	Acompanyar a cada comunitat escolar com a facilitadora del procés d'aprenentatge de nens i nenes des de que neixen i durant totes les etapes de la seva educació en l'adquisició de competències necessàries que els permetin escollir el seu projecte vital propi, des de la llibertat i la diversitat d'opcions, sense condicionants de gènere sigui quina sigui la seva raça, religió, nivell econòmic, cultural, origen, etc.	Aprenentatges: 1. Crítica en front la desigualtat i capacitat pel canvi. 2. Autonomia, independència personal i centralitat de la feina. 3. Lideratge, empoderament i participació social. 4. Sexualitat, convivència i prevenció de la violència. Estructurats en tres àmbits: personal, de les relacions i social.	· Primera fase pilot (curs escolar 2017-18) - Implementació a 16 centres escolars - Mostra de totes les etapes educatives no universitàries, diversos models lingüístics i zones de Navarra. · Fase de generalització: - Tres cursos escolars (2018-19, 2019-20 i 2020-21) - 150 centres anuals	· Subjecte a avaluació i seguiment de manera que es pugui verificar l'evolució del seu impacte en l'alumnat de Navarra a mig termini, així com identificar les tendències del canvi cap a la igualtat i incorporar les oportunes correccions per reforçar-les i consolidar-les.
Sanchis, R (2018). <i>Els nostres cossos, els nostres drets</i> . València: Generalitat valenciana. Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport. Direcció General de Política Educativa Servei i d'Innovació i Qualitat.	· Centres educatius valencians, als nivells d'Educació Secundària, Batxillerat i Formació Professional.	· Promoure la salut física i emocional de l'alumnat i les relacions igualitàries basades en el respecte. · impulsar en l'àmbit educatiu els objectius de l'Estratègia de Salut Sexual i Reproductiva de la Comunitat Valenciana 2017- 2021	· Manual format per 12 blocs amb 608 activitats i 124 píndoles informatives. - Sexualitat com a procés - Plaer i eròtica - Cossos sexuals - Cos i autoestima - Prevenció i salut - Abús vs. apoderament - Salut emocional - Binarisme i rols	· No s'especifica.	· No consta.

“Família, no m’expliqueu més comptes de cigonyes”
La Importància de l’Educació Afectiu Sexual a la Infància

		(ESSR). · Acompanyar joves i adolescents en el seu procés de creixement, desenvolupament i aprenentatge personal.	- Cultura popular 3.o - Amor i vincles - Violència en la parella - Drets		
Generalitat de Catalunya (2019) <i>Coeduca't</i> . Departament d’educació.	Centres educatius de Catalunya des de l’etapa infantil fins a la secundària.	· Treballar aspectes bàsics de coeducació, de perspectiva de gènere i de sexualitat de forma explícita, sistemàtica, rigorosa i respectuosa. · Preparar noies i nois per a la vida afectiva i sexual fonamentada en la igualtat de gènere i els drets humans, i col·laborar en la construcció d’un model integral de persona, sense estereotips sexistes. · L’objectiu final del programa és que, després de tres fases, el curs 2021-2022, tots els centres educatius de Catalunya incorporin de forma explícita, en el seu Projecte Educatiu de Centre, aspectes bàsics de coeducació,	· Educació infantil: incidirà en les situacions quotidianes, els jocs i joguines, el llenguatge, els contes, les cançons, les imatges... · Primària, entre d’altres, cal desenvolupar les habilitats personals i socials des del treball per projectes, el llenguatge, l’aprenentatge basat en el joc, o en l’ús de les xarxes socials i de la tecnologia, a més de l’autoconeixement, la identitat personal i l’autoestima. · ESO: necessari impulsar l’educació emocional i la reflexió ètica, mitjançant, per exemple, l’aprenentatge basat en situacions-problema, l’estudi de casos, la	· No s’especifica.	· No s’especifica. · Durant la implementació els centres tindran una persona de referència amb la que es treballarà estretament des dels serveis territorials i el Consorci d’Educació de Barcelona amb la implicació de la Inspecció d’Educació.
		de perspectiva de gènere i de sexualitat.	resolució de conflictes, l’assertivitat o l’ús de les xarxes socials.		

Taula 2. Programes d’Educació Afectiu Sexual a Espanya.
Elaboració pròpia.

4.1. Resultats de l’anàlisi

4.1.1. Programes

Un cop fet l’anàlisi dels anteriors programes destinats a l’educació afectiu sexual he pogut extreure diverses conclusions, entre elles el fet de que tots ells estan destinats als centres educatius i no realitzats pensant exclusivament en les famílies, al mateix temps que en la gran majoria es centren en edats que parteixen de l’adolescència, oblidant les primeres etapes educatives.

Més detalladament, podem veure com el primer programa, el de Canàries, comença a treballar des de l’etapa inicial, amb els més petits, i al mateix temps té en compte l’evolució que es dona no només a l’escola sinó amb les famílies, de manera qualitativa, i realitzant trobades amb elles. A més, aquestes avaluacions es tenen en compte a nivell posterior per realitzar millores curriculars.

Alhora treballa de forma transversal diversos aspectes tant a nivell físic, del cos i reproductiu, com emocional sense deixar de banda el treball de l’afectivitat i les relacions amb els altres.

Seguint amb el posterior programa, realitzat a Astúries, *Ni ogros ni Princesas* passa a centrar-se en la secundària, amb els i les adolescents, fent un treball ampli que recull aspectes com la salut sexual, l'autoestima, la identitat i l'orientació sexual i la relació amb els altres. També es treballa amb les famílies de manera constant i continuada i es realitza una avaluació final, acompanyada de propostes dels propis alumnes, per incloure millores.

Seguidament a València, amb el programa *Els nostres cossos, els nostres drets*, també opten per una educació afectiu sexual centrada en els joves i adolescents amb manuals molt definits entorn el treball de la salut física i mental, sense fer cap esment del paper que en pren la família ni de si es realitzarà una posterior avaluació.

En canvi, a Navarra, veiem com el programa *Skolae* torna a tenir en compte totes les etapes educatives no universitàries amb un currículum centrat en tres àmbits: de convivència, relacionals i socials. No s'esmenta quin és el paper de la família però estableixen una avaluació a mig termini per introduir oportunes correccions.

Per últim a Catalunya, amb el programa *Coeduca't*, es pretén treballar des de la coeducació aspectes tant de la vida afectiva com sexual dels infants i joves, de manera transversal en totes les etapes educatives, incloent per tant la infantil fins a la secundària. En aquest cas no es té en compte el paper de la família ni s'especifica com serà l'avaluació.

Es pot concloure que els programes estan enfocats als centres educatius i que en trets generals el paper de la família és nul o en alguns casos molt petit, deixant la càrrega d'aquest treball al professorat i oblidant, al mateix temps, els més petits i petites, que també creixen i aprenen en aquest àmbit però que no reben una educació pensada i treballada per ells. La manca es troba principalment en aquesta etapa inicial, en la que els infants passen més temps amb la família i que per tant han d'assumir el rol d'educar en aspectes que es poden veure més difícils d'afrontar per algunes famílies i amb inseguretat davant de com abordar-lo, o bé en realitzar pràctiques o donar respostes que poden ser les menys encertades degut al desconeixement existent en aquest àmbit.

Tampoc cal oblidar que són pocs els programes que especifiquin el treball coeducatiu, tenint en compte la diversitat i abordant aspectes que surten de l'heteronormativitat, partint de la normalització de conceptes i per tant una transformació del llenguatge que al mateix temps mostren una realitat a aquests infants i joves que en moltes ocasions desconeixen.

4.1.2. Entrevistes

Després de realitzar les entrevistes corresponents als professionals experts he pogut extreure diverses conclusions.

Les dos professionals consideren l'educació afectiu sexual un dret per a tothom, sent imprescindible en la vida de les persones per poder portar un correcte

desenvolupament personal de forma saludable, centrat també en el treball dels sentiments i les emocions, que no poden quedar aïllats a les explicacions de caire físic centrades en l'evolució del cos. Hi ha una important incidència en treballar la sexualitat i l'afectivitat en edats temperanes per poder garantir relacions saludables i de benestar en un futur, garantint un seguiment d'aquest treball amb els adolescents que sigui més efectiu i cohesionat.

Al mateix temps es recull el concepte d'educar en condicions d'igualtat i respecte, directament relacionable amb els trets característics que podrien sorgir d'una definició d'educació afectiu sexual des de la perspectiva feminista, que com a tal parlen d'igualtat i per tant es relacionen directament amb la definició feta anteriorment, mostrant la importància dels drets socials per homes i dones, basat en salut i benestar partint sempre d'aquest terme d'igualtat.

També coincideixen en que les confusions o mancances que es presenten en les famílies en major mesura són les que tenen a veure amb l'educació que han rebut anteriorment, ja que inconscientment és la que transmeten als infants a nivell posterior, però que tot i això el més important es troba en parlar amb sinceritat amb els infants i cobrir les respostes que necessiten tot i que no siguin experts en sexualitat.

Això si, el que m'ha sorprès i que també han aportat les dues parts, ha sigut el fet de que consideren que la família no té un paper essencial en l'educació afectiu sexual i que aquesta ha de ser donada pels docents a les escoles, mentre que les famílies s'han d'encarregar de cobrir dubtes que poden sorgir en els més petits o bé treballar la part més emocional, mentre que, com deia Brasó, la part més acurada i centrada en l'evolució del cos ha de ser donada per l'escola.

Quan parlem de les possibles confrontacions que es poden donar entre família i escola i el que en pot derivar d'elles, argumenten que el treball de les famílies és el d'explicar les diferències entre el que es poden trobar dins i fora del centre, com per exemple expressions en el vocabulari o paraules que poden escoltar de formes diverses. Respecte el comportament en base a aquestes situacions que es poden donar a l'aula, afirmen també que el docent mai posarà en dubte ni ridiculitzarà l'infant en els seus arguments o dubtes, per molt equivocats que siguin, sinó que es procedirà a buscar la informació amb ells de forma conjunta i no es farà referència a la les religió, creences o idees polítiques.

En la mateixa línia, les dues parts expressen l'acord en la necessitat d'una llei que reguli l'educació afectiu sexual i la importància de que aquesta es treballi des de edats temperanes i de forma transversal, ja que començar a treballar a partir de la secundària suposa un endarreriment molt gran i una doble inversió de treball, com ja comentava anteriorment.

Així doncs, amb la implementació de mesures com el Pin Parental mostren una total oposició ja que segons Honrubia (2020) 'es pot veure afectat en que segueixi sense haver educació sexual a les escoles, que no estigui reglada ni amb objectius clars

i concisos'' al mateix temps que Brasó (2020) apunta que ''pot provocar una total ignorància i manipulació d'aquests alumnes''.

D'altra banda, pel que fa a les inseguretats que es poden desenvolupar derivades d'una mala pràctica en educació afectiu sexual Honrubia (2020) ens fa una aportació molt interessant quan diu que ''la informació dona poder i alhora treu patiment i angoixa'' ja que el coneixement dels propis infants d'allò que senten, viuen i experimenten en els seus canvis corporals permet que es normalitzin moltes situacions i que es pugui conèixer els indicadors de salut o possibles alarmes que poden sorgir si tot no funciona com deuria, a més de que sabem que aquesta vivència i aprenentatges per part dels infants condicionen la seguretat que presentin en si mateixos i les experiències que tinguin relacionades amb aquest àmbit al llarg de la seva vida.

4.1.3. Jornada

La jornada em va permetre conèixer l'opinió de diversos experts i expertes en matèria, adquirint coneixements i opinions molt interessants, partint de la visió feminista de la idea de realitzar una acció educativa que entengui la individualitat del subjecte i no creï més segregació.

De l'aportació de Lucas Platero vull destacar la idea que va defensar de que no es pot parlar del cos sense ell, ja que aquest ens diu coses i al mateix temps la sexualitat no es pot deixar de banda ja que ha passat a formar part de l'auto formació degut a la por que presenta parlar de certs temes.

També es va parlar de la Pedagogia Queer, que parteix de la idea de transformar per lluitar contra qualsevol tipus d'opressió, marginació o persecució, fent èmfasi en la modificació tant d'espais com de vocabulari, ja que el llenguatge té una gran importància sobretot com a producció docent.

En quant al discurs de Segundo m'agradaria destacar la idea que va defensar entorn l'ètica de les conseqüències, en la que parlava des del fet de treballar junts per tal de demostrar com és el món amb la idea de permetre l'altre escollir.

Pel que fa a la Sílvia Aldavert em quedo amb el plantejament que va fer sobre el que diu la Llei Orgànica 2/2010 de salut Afectiu Sexual i Reproductiva en la que s'afirma que aquesta s'ha d'incloure als espais educatius, de manera que Aldavert es qüestiona per què això no es porta a terme i si realment s'està incorporant, al mateix temps que considera que aquesta ha de fer-se en perspectiva de drets, feminista i centrada en el plaer.

Una de les dades més interessants que va aportar va ser la de que dels 11 països europeus que tenen establerta l'educació afectiu sexual com a assignatura obligatòria són els mateixos que presenten unes dades més baixes en embarassos no desitjats i que

al mateix temps treballen més extensament per la transformació de les relacions patriarcal, entre d'altres.

D'altra banda, Edurne Jiménez va fer unes aportacions molt interessants pel que fa a la construcció d'identitat i la importància de la comunicació en l'educació afectiu sexual, del que m'agradaria destacar que per aconseguir el benestar de tothom cal obrir imaginari i no deixar de banda col·lectius que surten de la normativitat corporal com podrien ser persones amb diversitat funcional, gent gran o bé persones trans. Defensa també educar des de l'acompanyament i no des de la superioritat de mostrar que ho sabem tot sinó de reconèixer quan no se sap i implicar-se en ella.

Per anar acabant Cristina Garizabal va parlar de la importància de no no interpretar el que diuen els infants o els joves des d'una mentalitat adulta, binària, ni relacionar coses que fan com per exemple, aquelles que estan adscrites a rols contraris com que pertany al gènere contrari. No es poden fer aquestes suposicions, en aquest cas només es pot fer si el propi infant ens diu que se sent i vol ser del gènere contrari.

Per últim la psicòloga Susana Brignoni va fer moltes aportacions interessants de les que m'agradaria destacar el moment en el que es va afirmar, a principis del segle XX, que hi havia sexualitat infantil, de manera que si no es parlava d'això aleshores no existia. Part de la població vol silenciar-ho, cosa no gaire llunyana de l'esmentat Pin Parental. Es remarca la importància, per tant, de parlar entorn la sexualitat i donar respostes des d'un principi, on amb l'educació sexual infantil es fa una construcció del cos amb intercanvi de paraules, segons Brignoni, i que al mateix temps s'ha de ser conscient de que entre el que passa en el cos i el que se sent hi ha una bretxa que no pot passar desapercibuda.

5. Proposta d'intervenció

La meua intervenció ha estat creada amb un format de podcast ja que, degut a la impossibilitat de portar el contingut a un sector com per exemple la ràdio, he decidit enregistrar-lo en aquest tipus d'arxiu ja que presenta un seguit d'avantatges més profitós per les famílies. Aquestes poden accedir al contingut dels podcasts quan vulguin i repetir-lo tantes vegades com sigui necessari, de manera que, al quedar enregistrat, permet un fàcil accés per tothom, quan i com vulguin i fins i tot dona la opció d'arribar a més persones, ja que no només s'escoltaria a nivell local sinó que qualsevol persona amb accés a internet pot escoltar-lo, al mateix temps que podria crear la fidelitat d'aquestes i ajudar a seguir creant contingut amb la conseqüent interacció del públic.

A continuació es presenten els escrits del que formen un total de 8 podcast, que tenen per objectiu principal treballar els aspectes essencials que pertanyen a l'educació afectiu sexual a la infància i un conjunt d'eines i consells que poden resultar molt útils per a totes aquelles famílies que l'escolten i no sàpiguem com tractar-ho a

casa. Concretament estan dirigits a les famílies d'infants d'entre 3 i 6 anys, que pertanyen a l'etapa infantil.

En ells es tracten temes com el paper de la sexualitat a la infància, la forma de treballar-la a casa, els tocaments i jocs sexuals que es poden produir amb els més petits, la prevenció d'abusos sexuals o bé la identitat sexual i els rols de gènere, mostrant la importància del paper dels adults i la referència que els infants prenen en ells.

5.1. Està present la sexualitat a la infància?

Benvolgudes famílies, em dic Júlia Calvo i si m'esteu escoltant és perquè heu sentit curiositat o us interessa saber més entorn la sexualitat i l'afectivitat a la infància. Bé, doncs us explico què és el que trobareu en els següents podcast!

Sóc estudiant de pedagogia i amb motiu de la realització del meu Treball Final de Grau he realitzat una profunda investigació sobre l'educació afectiu sexual a la infància degut a la falta de treball d'aquesta al llarg de la nostra vida però sobretot en l'etapa infantil.

La meua intenció és facilitar informació a les famílies, de manera clara i senzilla, sobre la importància del treball afectiu sexual i la forma de fer-ho, amb petites tècniques, eines o material que pot ser útil per fer-ho.

Així doncs hi haurà un total de 8 podcast:

- Aquest primer, en el que parlaré de la presència de la sexualitat a la infància.
- En segon lloc, donaré resposta a la pregunta 'Com aplico una correcta educació afectiu sexual?'
- Com a tercer podcast, la principal inquietud entorn aquest tema: 'I si no ho faig bé?'
- El quart pren el nom de 'Compte amb les nostres paraules!'
- Seguit del cinquè en el que s'explica 'Com donar resposta a les preguntes dels petits'
- El podcast número 6 encapçala el títol amb la frase 'Sento incomoditat respecte els tocaments o jocs sexuals que es produeixen'
- Mentre que el número 7 ens parla de 'Com evitar els abusos'
- I per últim reflexionarem entorn el fet de que 'Som un mirall pels infants'

Així doncs, m'agradaria que escriviu qualsevol dubte que tingueu, reflexió o aportació al correu electrònic que facilito a la descripció o bé a les xarxes socials per poder resoldre'ls en endavant i veure que en penseu. Comencem!

L'educació afectiva i sexual és de gran importància en la construcció d'identitat de cada nen i nena, pel que fa al propi coneixement, el gènere i les relacions afectives.

Cal informar-los sobre aquest tema de la mateixa manera que ho fariem amb qualsevol altre, i quan ho fem no es pot separar sexualitat i afectivitat ja que van directament unides.

La sexualitat sempre ha sigut un tema tabú, del qual ha costat parlar molt, i a Espanya hi ha un clar exemple de censura i ignorància cap aquest tema degut a que al voltant de l'any 1970, quan a la resta d'Europa ja s'implantaven programes d'educació sexual, era un tema prohibit. Per això cal trencar amb aquesta dificultat per parlar sobre el tema i adoptar una postura oberta. Com ho podem aconseguir?

És més fàcil del que a vegades ens plantejem o imaginem. Amb l'educació afectiu sexual el que es pretén és aconseguir en l'infant seguretat i acceptació del seu cos i la seva persona i, molt important en aquesta etapa, establir relacions segures i de confiança. En una etapa plena de descobriments i aprenentatges és important que es parli de sexualitat tal i com es faria de qualsevol altre tema i es pugui cobrir les necessitats o preguntes que es plantegen.

Que pot passar si no succeeix això? Si els pares reaccionen amb tranquil·litat davant preguntes o accions dels fills en relació a la sexualitat transmeten acceptació i normalitat cap a ella, mentre que si ho fan de forma negativa i nerviosa poden fomentar un tancament en si mateixos, per part dels fills, i inseguretats que poden anar en augment com podria ser amb el seu propi cos o en les relacions que estableixin al llarg de la seva vida amb altres persones.

Aquest és un factor molt important, ja que la sexualitat adulta depèn de com s'hagi viscut la infantil. Per aquest motiu és important començar en edats primerenques, adaptant la seva curiositat al seu desenvolupament i els descobriments que van fent, tant a nivell físic com emocional. Diem que és important treballar a l'etapa infantil i no només a la secundària perquè sinó el treball és doble i s'ha de reorientar i desaprendre errors en comptes de ensenyar directament en un procés continuat, ja que es poden haver adquirit falsos mites o mentires entorn la sexualitat.

El nen està en una etapa de descobriment, és molt important que aprengui el necessari en aquest àmbit i no ho senti un tema tabú des del primer moment. Que tingui llibertat de descobrir i aprendre però de manera fiable, amb bases sòlides, i no amb allò que pot trobar per internet. Lògicament els dubtes poden sorgir en qualsevol moment, dins o fora de l'escola, i hem de saber com actuar en el moment en què l'infant ens qüestiona quelcom i no sorprendre'ns de que ho estigui fent, ja que serà important com actuem en aquell moment, inclús més que la informació que facilitem, conscients de que no només l'escola serà la responsable d'aquest aprenentatge.

Hi ha diverses posicions envers la responsabilitat de l'educació que pertany a l'àmbit de la sexualitat i l'afectivitat, i una d'elles es la de pensar precisament la darrera idea que he exposat, la de deixar en mans de l'escola aquesta qüestió i que els pares no intervinguin. Puc entendre que sigui un tema difícil d'abordar però precisament per

això s'ha de donar un canvi en el concepte que tenim de sexualitat i els tabús que l'envolten al mateix temps que acompanyem als nostres infants en el seu procés d'aprenentatge. La seva curiositat no té límits i les preguntes arribaran, dins o fora de l'escola, motiu pel qual hem de saber com gestionar-les de la mateixa manera que ho faríem amb qualsevol altre tema.

Aquesta qüestió podria dificultar-se a l'adolescència, és cert, on els joves poden preferir parlar amb companys o experts ja que lògicament no han de conversar amb les seves famílies tots els temes que hi tinguin relació amb això, però recordem que estem parlant de la infantesa i el seu primer contacte amb les emocions i la sexualitat, on estem donant peu a que descobreixi la seva pròpia identitat i els rols de gènere que es troben en la nostra societat i està en les nostres mans que ho faci de forma positiva.

En definitiva, veiem com és bo donar resposta i no evitar parlar-ne per tal de que no es vegi com un tema del qual no es pot conversar i molt menys que ho relacionin com alguna cosa negativa, sinó que sentin que estan continuant amb el procés d'aprenentatge del seu cos, i així podrem trencar amb el tabú imposat per la societat en qüestions de sexualitat.

Espero que us hagi agradat la primera aportació i que tingueu ganes d'escoltar-ne el següent. Recordeu que es parlarà de com aplicar una correcta educació afectiu sexual. Ja us heu qüestionat com ho podem fer, escapant de les clàssiques explicacions de salut sexual i anticonceptius? Us llegeixo i ens trobem a la propera!

5.2. Com aplico una correcta educació afectiu sexual?

Hola a tots i totes! Tal i com vaig comentar al podcast anterior avui parlarem de com aplicar una correcta educació afectiu sexual. Ja heu pensat per on començar?

Trobo que la qüestió més important a resoldre entorn aquesta pregunta és aclarir que l'educació afectiu sexual no es resumeix en parlar de sexe, anticonceptius i salut sexual. És cert que quan arribem a l'etapa de l'adolescència aquest és un tema molt important, igual que les emocions i les vinculacions afectives que estableixen, però en els més petits no hem de pensar en la sexualitat des d'una mirada adulta.

Anem a posar exemples concrets. Els infants inicien el contacte amb la masturbació des d'edats primerenques, tot i que aquesta no és comparable a la dels adults ja que no té connotacions eròtiques, sinó que busquen el plaer físic com podrien fer amb qualsevol altre part del cos, tot i que hem de pensar que si senten més plaer al tocar els genitals que al tocar els dits del peu buscaran aquell estímul de forma més seguida.

Seria un error escandalitzar-nos, córrer a fer que parin o renyar-los per aquest comportament. És més important com ens comportem davant la masturbació que el fet de que es produeixi o no. Cal ensenyar que forma part de la intimitat, que ha de quedar

reservada a espais privats però no adquirir un concepte de que pertany a lo amagat i ocult ni que aquesta sigui negativa o motiu de vergonya. El nen o nena no s'ha de sentir jutjat ni relacionar-ho amb que fa quelcom dolent. Per tant, quan ens trobem en la situació de que això succeeixi, si per exemple passa en públic o una zona d'ús comú, s'ha d'ensenyar que el lloc o el moment és inadequat i cal fer-ho a la intimitat.

De la mateixa forma que tot allò que van aprenent en aquesta etapa, caldrà repetir-ho més d'una vegada ja que no ho comprendran ni faran cas a la primera, com és normal, i no per això hem de frustrar-nos ni actuar de forma més negativa si passa repetides vegades.

Com es pot veure la naturalitat és essencial, el mateix passa quan descobreixen com és el seu cos i el dels altres, que en un primer moment acostuma a ser el dels pares, que és amb qui tenen contacte a casa. És normal sentir pudor quan veuen els nostres cossos despullats, però això és natural i també és bo mostrar-ho a l'infant i expressar que no t'agrada que et vegin d'aquella manera o que sentis vergonya ja que cadascú pot sentir una cosa o altre i és igual de respectable.

També és important aprofitar situacions en les que els nens juguen per explicar què és el millor, com cal comportar-se o donar certes explicacions. Per exemple, quan imiten el fer l'amor i els nens s'abracen explicant que estan fent el que fan els adults, aquest pot explicar que és important que sàpiguen que això es fa si les dos persones volen i estan d'acord, de la mateixa manera que el joc serà adequat si les dos persones hi volen jugar. En aquesta ocasió també s'ha de posar límits com amb la masturbació, ja que no es el mateix jugar a metges a casa que a l'espai públic.

Veurem com em moltes ocasions, de fet en la gran majoria, no som nosaltres els que hem d'iniciar una conversa entorn aquests temes sinó que la seva curiositat ja donarà pas a tenir-les i podrem aprofitar per explicar i aclarir les idees que volten pel seu cap i que són importants d'argumentar i conversar amb ells.

També ens podem trobar amb que un infant no faci preguntes ni presenti curiositat envers aquestes situacions, pel que aleshores si estaria bé que nosaltres iniciéssim aquestes converses de manera espontània i aprofitant moments que facilitin tenir-les. Per exemple, si algú del nostre entorn espera un nadó o veiem una dona embarassada pel carrer, podem explicar a l'infant que ell també va estar dins de la panxa abans de néixer i a partir d'aquí veure si té curiositat per saber-ne més. En ocasions poden no donar-se aquestes preguntes degut a que les han resolt per una altra banda, com podria ser el que li ha explicat un amic o amiga, i està bé per la nostra part que ens assegurem de que la informació que té és la correcta i poder veure què en diu ell o ella.

Així doncs el principal objectiu serà comprovar quin és el coneixement inicial del que disposen, si han rebut o no informació equivocada, i assegurar-nos de que els

hi donem una informació vàlida que els permeti estar preparats i informats davant missatges equivocats que poden rebre posteriorment.

Espero que ja tingueu una idea més clara del treball que s'ha de portar a terme i que us hagin sorgit alguns dubtes ja que això voldrà dir que teniu ganes de seguir, i si encara no esteu posant en marxa els coneixements que aneu adquirint, no espereu a posar-lo en pràctica! Seguim!

5.3. I si no ho faig bé?

Benvolguts de nou a tots i totes! Anem a pel tercer podcast, aquest cop amb ganes d'eliminar el dubte que més ens pot perseguir en algunes ocasions: i si no ho faig bé?

La principal inquietud que ens envaeix quan un infant ens pregunta entorn la sexualitat és si la resposta que donarem és la correcta i de quina manera podem fer-ho, quines són les millors paraules o si el que expliquem és correcte per la seva edat.

Cal aclarir doncs que el més important quan tenim una conversa amb un infant en la que ens pregunta o vol que li expliquem entorn un tema relacionat amb la sexualitat és la sinceritat i la naturalitat amb la que ho fem. Amb això vull transmetre un missatge de calma davant els dubtes que us puguin sorgir, i recordar que predominarà com afronteu aquell moment a la resposta que doneu. És a dir, si un infant pregunta perquè dues persones del mateix sexe van agafades de la mà al veure-les pel carrer i donem una negativa a la seva pregunta, l'esquivem o el renyem perquè a nosaltres ens ha fet sentir incòmodes al preguntar-ho en mig del carrer estarem donant un missatge negatiu i al mateix temps el farem sentir culpable, adoptant també una visió de quelcom negatiu i de que no es pot parlar arrel d'aquesta situació. Això ho estem fent en dos sentits: tant de que no es pot parlar d'això amb l'adult al que li ha preguntat com que allò que fan aquelles dues persones tampoc està bé i fa sentir incòmode a l'adult amb el que vaig.

Tots i totes sabem que els nens i les nenes són especialistes en fer preguntes incòmodes en el moment menys esperat o desitjat, però en comptes d'esquivar-la o renyar-la, està bé que expressem que en aquell moment preferim no respondre i que després ho parlarem amb calma. Però atenció, és important donar resposta al que ha preguntat i no anar esquivant allò que ens diuen, ja que tornariem de nou a crear aquesta sensació en ells de que es tracta d'un tema del que no es pot parlar o almenys que no es pot fer amb els pares, mares o la figura que tenen de referència, el que pot portar a que no ens tornin a preguntar a nosaltres en futures ocasions i fins i tot cerquin la informació en vies poc desitjables. Per això, més endavant tornarem a treure el tema i parlarem amb ells d'allò que ens van preguntar si en aquell moment a ells també els hi ve de gust conversar sobre allò.

Que passa quan no sabem què respondre? Els adults, per molt que els més petits pensin que si, no ho sabem tot ni tenim totes les respostes d'allò que pregunten, ja que

es troben en una fase de descobriment i en ocasions es fan preguntes molt curioses i encertades que no sabem com resoldre. Aquí tornem a veure la importància de la naturalitat i la sinceritat. En el moment en que això succeeixi explicarem que nosaltres tampoc ho sabem però que és una bona pregunta i que la buscarem tot plegats. Amb això buscarem un moment oportú i buscarem la informació de forma conjunta. Això també pot resultar útil per donar altres explicacions com per exemple explicar les parts del cos o com neixen els nadons, mostrant fotografies adaptades com a material per la seva edat i mostrant un procés que potser amb paraules no ens resulta suficient.

També ens pot resultar beneficiós assegurar-nos de quina és la pregunta, afirmació o plantejament que ens estan fent, ja que en ocasions d'una cosa senzilla anem més enllà i tan sols amb una petita resposta o afirmació ja estem resolent la curiositat que tenen en aquell moment. A vegades aquestes petites qüestions poden portar a altres i així consecutivament, és normal que sorgeixin dubtes d'allò que estan descobrint. Està bé assegurar-nos de què ens estan parlant i com ha sorgit aquesta pregunta o plantejament, si d'ells mateixos, d'un comentari que han escoltat o potser d'alguna cosa que han vist, ja que això també ens pot ajudar a saber cap a on encaminar les nostres explicacions.

Un dels aspectes més importants serà el de donar sempre una imatge positiva de la sexualitat, i és tan senzill com seguir les anteriors indicacions i mai reaccionar de forma negativa ni renyant a l'infant quan pregunta o realitza accions que no ens semblin les més adequades per aquell moment.

Torno a fer èmfasi en que la forma de reaccionar i actuar en aquests moments serà la més important, sobretot en aquells aspectes que ens puguin incomodar més però que caldrà saber gestionar per no provocar futurs aspectes negatius en el desenvolupament o comportament dels més petits. Per exemplificar-ho podem parlar de l'etapa dels tocaments i les situacions que desencadenen. Si quan un infant, en fase de descobriment del seu cos, toca els seus genitals en públic o en un lloc que no trobem adequat, el pitjor que podem fer és renyar-lo de forma immediata, apartant-lo d'allò que està fent i sense donar cap tipus d'explicació. El que cal fer és dir-li que deixi de fer això en aquell moment, que el millor lloc no és en el que es troba i potser no és el millor moment al mateix temps que li aclarim que això forma part de la intimitat i que ha de tenir cura del que fa ja que podria fer-se mal. Moltes persones tendeixen a escandalitzar-se quan això passa, però de la mateixa manera que no reaccionem desmesuradament quan l'infant es fica el dit al nas i només li diem que això no s'ha de fer així davant de tothom, procedirem a fer el mateix amb aquest tipus de situació.

Què pot passar amb aquestes reaccions desmesurades? Que desenvolupem futures conseqüències negatives en l'infant com podria ser una visió negativa de la sexualitat, vergonya del seu cos, falta d'acceptació, el sexe vist com una cosa bruta, negativa i que cal amagar, etc. Això també pot despertar les ganes de fer-ho com a determinada cosa que està prohibida, lo pervers de saltar-se les normes, en comptes de normalitzar que es tracta d'una situació que pertany a la intimitat.

Així doncs veiem com resoldre les inquietuds dels més petits i parlar de la sexualitat i l'afectivitat de forma positiva partint de la sinceritat permetrà sense dubte encaminar de la millor manera l'educació que donem.

Abans de finalitzar m'agradaria recomanar-vos el llibre 'Sexo es una palabra divertida' de Cory Silverberg i Fiona Smyth, per aquells i aquelles que se sentin més perduts i necessitin una ajuda extra per iniciar aquestes converses. És interessant ja que té en compte la visió dels infants i de la diversitat, tant de les identitats com les orientacions, trencant amb la normativitat i resultant útil tant pels infants com pels adults. Així que ja sabeu, us animo a que el llegiu.

Fins aquí el podcast d'avui, gràcies per seguir escoltant i no deixis de fer-ho. Continua qüestionant-te i atenció: compte amb les teves paraules. El proper podcast expliquem com fer-ho!

5.4. Compte amb les nostres paraules!

Benvolguts i benvolgudes! En aquesta ocasió toca parlar del nostre vocabulari. I no, no em refereixo a evitar paraulotes o mots malsonants... us heu preguntat alguna vegada si és correcte referir-nos als genitals com 'pito' o 'patata'? Si, pot resultar divertit o més 'suau' com s'acostuma a dir, però és el més adequat? Anem a descobrir-ho.

Si alguna cosa tenim clara és que els infants són com una màquina de repetició, allò que aprenen de nosaltres ho repeteixen de la mateixa forma, sense entendre a vegades que una paraula pot canviar segons el context en el que es digui o que potser no és la més adequada per fer servir sempre. A més, entenen les paraules en el seu sentit literal i també poden confondre's en algunes ocasions si denominem de diverses maneres una sola cosa, pensant que en són totalment diferents. Per exemple, si a un nen li ensenym des de ben petit que el seu òrgan genital es diu 'tita' i a una nena que el seu es diu 'chichi' poden no entendre a que s'estan referint els seus companys a classe quan facin referència a, un altre exemple, el 'pito' o la 'patata'. Vist des d'aquesta manera pot resultar divertit i tendre veure la forma d'anomenar-ho dels més petits, però hem de ser conscients de que també pot provocar situacions no desitjades. Un clar exemple pot ser el d'expressar si tenen mal en alguna d'aquestes parts del cos. És important que sàpiguen transmetre si els hi fa mal el peu, el braç o la cama, de la mateixa forma que si ho fa el cul, el penis o la vulva.

Tal i com diuen alguns experts, com per exemple la psicòloga Maria Honrubia, lo ideal és que expliquem que hi ha parts del cos amb les que poden escoltar diferents formes d'anomenar. A un nas se li pot fer referència com nàpia o tarota, de la mateixa forma que pot passar amb la vulva o el penis però cal tenir clar que la denominació correcta és aquesta.

No ens hem de sentir culpables si ens resulta incòmode o ens dóna vergonya nomenar determinades paraules, del que es tracta es d'anar-ho repetint i normalitzar-les amb els més petits, que adquiriran un vocabulari correcte i totalment natural, del qual no s'averonyiran i, repeteixo, es podrà trencar poc a poc amb aquest tabú que envolta la sexualitat i les paraules que l'acompanyen. A nosaltres ens resulta incòmode perquè hem rebut aquesta educació, on la sexualitat s'ha amagat entre el pudor i la vergonya, plena de tabús, però aquests es podran anar eliminant i considero que la base per començar a fer-ho són els infants, que creixeran amb una visió diferent a la nostra si des de l'inici ho normalitzen de la mateixa manera que farien al parlar de les seves mans o els seus peus, ja que estem parlant d'una part del nostre cos igual que qualsevol altra.

Ara ja ho sabeu! Fèieu servir aquestes paraules o d'altres en relació al cos dels infants? Us havíeu qüestionat si era correcte o d'altra banda heu tingut alguna anècdota amb els petits en relació a haver anomenat així alguna part del cos? Penseu fer un canvi en el vocabulari ara que teniu més informació?

Gràcies pels vostres comentaris, us llegeixo i seguim al proper podcast amb les respostes a les preguntes dels infants!

5.5. Com donar resposta a les preguntes dels petits?

Hola a tots i totes! Anem amb les respostes que podem donar a les preguntes que ens fan els més petits. Ai les preguntes... quantes en fan, en quins moments i de quina manera! Els infants són curiosos i imprevisibles, això bé ho sabem. Anem a veure com ho podem afrontar.

Com ja he comentat anteriorment, els infants normalment elaboren les seves pròpies teories a partir d'allò que escolten, veuen o dedueixen i arrel d'això poden tenir part veritat i equivocada, pel que és important aclarir dubtes i veure de quina informació disposen per explicar allò que no tinguin del tot clar.

Com amb tot allò que van aprenent, els infants van incorporant les noves idees que reben als coneixements que ja tenen i per això poden deduir conceptes que no són del tot certs. Cal tenir present que entre els 2 i els 6 anys tenen l'anomenat pensament màgic, no donen arguments amb sentit. Si els hi diem que un nadó es forma perquè les llavors s'ajunten i aleshores creix dins de la panxa pensaran en un nadó-planta ja que uneixen dos conceptes que tenen prèviament, de la mateixa forma que poden pensar que neixen pel cul ja que quan mengem alguna cosa aquesta va a la panxa i després l'expulsem pel cul. Aquests són alguns dels aclariments que hem de tenir en compte per fer i aclarir les idees que van adquirint a poc a poc.

Aquestes preguntes i noves converses aniran sorgint o no depèn de com afrontem la situació, si deixem la porta oberta a noves preguntes o tanquem sense

donar opció a més i si creuen que han pogut parlar del tema amb nosaltres o han sentit que evitem donar resposta al que ens deien.

És molt important la paciència, amb els infants l'hem de tenir sempre i no serà menys en aquestes ocasions. Potser ens fan una pregunta i la tornen a repetir altres vegades o de diferents formes ja que no els hi ha quedat clar o senten més curiositat. Si en un primer moment no es donen respostes deixen d'haver preguntes mentre que si responem deixem que segueixin preguntant i ens prenen com a referents. Les persones busquem resposta en aquelles que ens escolten, s'interessen pel que diem i sentim que som importants per elles, de manera que, lògicament, els nens també buscaran això.

Tal i com se sol dir "a parlar s'aprèn parlant", de la mateixa forma que passa amb l'afecte i les relacions o les nostres parts del cos. Si mai ens escolten parlar de qüestions d'afecte, emocions o de coses més tècniques com les paraules que pertanyen a les diferents parts del nostre cos segurament tampoc ho faran ells, o almenys no amb nosaltres perquè no relacionaran tenir aquestes converses amb persones amb les que mai les han pogut tenir.

En quant als temes que solen interessar més als infants, sobretot d'entre 4 i 6 anys, es troben el funcionament del cos, les diferències entre nens i nenes o homes i dones i la reproducció.

Com estic repetint en diverses ocasions, el més important serà mostrar interès i fer veure a l'infant que volem respondre a allò que ens demanen, que tenim bona disposició, de manera que podem fer veure que han tingut una molt bona pregunta, que és interessant allò que diuen o que ens agrada que vulguin saber sobre determinat aspecte.

Quan això passi, serà molt important no mentir ni donar falses explicacions, ja que ells creuen tot allò que els hi diuen les seves persones de referència i a més ho fan en un sentit literal, podent adquirir confusions o errors derivats d'això.

En moltes ocasions ens fan una pregunta molt simple i tendim a argumentar més enllà pensant en el que engloba, quan en realitat els infants només volen resoldre un petit dubte. És important que ens assegurem de què volen saber i fins on volen arribar, per no atabalar amb massa informació. Tot i això està bé que aprofitem el moment en el que pregunten per anar més enllà i ensenyar coses que hi tinguin relació, però sempre i quan veiem que l'infant té interès per continuar sabent. Per exemple, si a un infant li estem explicant que ell va néixer per cesària podem aprofitar per explicar que la gran majoria neixen per la vagina però que un nadó pot néixer de les dues formes.

Per saber què és el que necessiten aprendre també és interessant preguntar a ells mateixos les seves teories i veure on podem incidir més en les nostres explicacions.

Això també pot resultar útil quan no ens fan cap pregunta, tot i que hem de saber que cada un va al seu ritme i que aquestes ja aniran sortint, tot i que no està de més saber perquè no les fa i si es degut a que en algun moment no se li ha donat resposta i ha sentit que incomodava o ha rebut una mala resposta. No hem d'oblidar, però, que és igual d'important donar resposta a allò que diuen com respectar els seus silencis i no ser insistents si notem incomoditat en l'infant.

També és cert que hi ha infants que pregunten explícitament i d'altres que ho fan mirant, tapant-se els ulls, posant-se vermells o rient i això pot servir per iniciar una conversa o una explicació de la mateixa forma que aprofitant ocasions de l'entorn com la dutxa amb els adults, dues persones donant-se un petó o abraçant-se al carrer, etc.

Bé, espero haver aportat noves idees de com en sortir-se d'algunes situacions amb els infants i realitzar allò que resulti més convenient. Estaré encantada de resoldre dubtes o afegir temes a debatre amb les vostres aportacions. Recordeu que el proper tema són els tocaments i els jocs sexuals, un tema més difícil d'abordar per moltes famílies així que no us el perdeu!

5.6. Sento incomoditat respecte els tocaments o jocs sexuals que es produeixen

Benvolguts i benvolgudes! El tema d'avui gira entorn els tocaments i els jocs sexuals i la incomoditat que poden provocar al veure'ls. Aquest és un tema molt important a treballar perquè entengueu que són comuns i totalment normals en el desenvolupament dels infants, així que anem a veure com es poden donar i de quina manera ens hem de comportar nosaltres, establint llibertat i límits a parts iguals.

Com ja hem explicat en alguna ocasió, en l'etapa de descobriment els infants també passen per la fase de tocaments o jocs sexuals amb altres infants i davant aquestes situacions el més important serà com ens comportem davant la masturbació o els jocs que el fet de que es produeixi o no.

Amb aquestes accions hem d'ensenyar i deixar clar que forma part de la intimitat i no de lo amagat i ocult.

És important que en el moment en que els hi donem aquesta explicació no adquirim un to acusatiu o recriminatori i que el nen no se senti jutjat ni relacioni que fa quelcom dolent. El que hem d'ensenyar és que el lloc o el moment és inadequat i cal fer-ho a la intimitat, explicant també que la zona que estan descobrint del cos, per molt que els hi causi més plaer que d'altres, han de vigilar i tenir cura ja que es tracta d'una part sensible i han de vigilar de no fer-se mal.

En aquesta fase de descobriment també descobreixen què són els genitals i per aquest motiu si reaccionem renyant o apartant les mans quan es toquin estarem enviant el missatge de que aquesta part del cos és bruta o dolenta, pel qual relacionaran que si

volen veure els adults contents i rient no hauran de tocar aquesta part del cos o bé fer-ho a amagades.

De la mateixa forma que amb tot allò que van aprenent, de qualsevol àmbit, en aquesta etapa caldrà repetir-ho més d'una vegada ja que no ho comprendran ni faran cas a la primera i hem de mostrar la mateixa calma en cada una d'elles, ja que l'infant en ocasions necessita que se li repeteixi allò que li han dit o li tornin a explicar.

Els jocs sexuals, que es poden donar per exemple quan juguen a metges i van descobrint les diferents parts del seu cos, com pot passar quan són infants de diferent sexe, no s'han de permetre si es tenen edats diverses, si son imposats o bé si existeix un nivell de desenvolupament divers entre infants, ja que es vol evitar manipulacions d'un i altre. Tampoc s'ha de permetre conductes sexuals pròpies dels adults com podria ser el sexe oral, que pot esdevenir d'haver vist la televisió o haver patit abusos sexuals, quan es presenta una obsessió continua amb la sexualitat i per últim en el cas de que esdevingui un perill de dany físic com per exemple la introducció d'objectes.

Una de les maneres que podem fer servir per no fer relacionar l'infant la seva acció com quelcom negatiu és jugar amb la distracció, i en el cas de que per exemple ens trobem en un lloc que no sigui adequat o que pel que sigui no és el millor moment podem procedir a la distracció i a cridar el nen per fer alguna cosa de manera que deixi de fer allò no desitjat.

Aquestes ocasions en les que els infants juguen es pot aprofitar per explicar què és el millor o què han de saber, com per exemple: si imiten el fer l'amor (que normalment ho fan abraçant-se), l'adult pot explicar que és important que sàpiguen que això es fa si les dos persones volen i estan d'acord i que el joc serà adequat si les dos persones hi volen jugar.

També s'ha de posar certs límits a aquestes conductes, ja sigui en els jocs o en la masturbació, ja que no es el mateix jugar a metges a casa que a l'espai públic o tocar-se davant d'altra gent que a casa ells sols. Amb això no diem que s'hagi d'evitar que es facin, sinó en quin moment es fan o bé si es donen en situacions de relació amb alguna infecció o inflamació, si es fa per cridar l'atenció familiar o a l'escola o bé si es fa de forma excessiva. Si s'ha conduït correctament en el moment adequat no hi haurà alteració psíquica, mentre que si hi ha obsessions, actituds negatives, sancions o burles en públic poden quedar alteracions en l'ordre psicològic.

D'altra banda, i com us havia comentat altres vegades, també és normal sentir pudor quan veuen els nostres cossos despullats però això és natural i també és bo mostrar-ho a l'infant i dir que no t'agrada que et vegin d'aquella manera o que sents vergonya, ja que és igual de respectable, de manera que ho expressarem sempre amb un to positiu i agradable.

Us segueixo llegint, quines són les vostres experiències? Us hauria resultat útil tenir aquesta informació abans de trobar-vos amb una d'aquestes situacions?

El proper podcast girarà entorn els abusos sexuals i la seva prevenció, un tema molt important i que en moltes ocasions també oblidem tractar amb els més petits. Us espero!

5.7. Com evitar els abusos

Hola a tots i totes de nou! Avui parlarem dels abusos, per molt que vulguem no pensar-ho són molt freqüents i també hem de saber com prevenir que es puguin donar i detectar, en el cas de que es produeixin, amb els més petits, de manera que molta atenció.

En la infància la majoria dels abusos provenen de l'entorn familiar, per això és important donar certes indicacions a l'infant que permetin evitar-ho i al mateix temps alertar els adults de referència en el cas de trobar-se amb aquesta situació.

Un primer pas molt important és el d'explicar que l'infant té un cos que es seu i que no pot deixar que ningú que no sigui el seu adult de referència, com podria ser el pare, la mare o el tutor legal que estigui al seu càrrec, el toqui de manera que el faci sentir incòmode o li demani coses que no li agraden.

Com podem fer distingir els més petits del que està bé i el que no? Cal deixar clar que hi ha dos maneres en que es pot permetre tocar els genitals, que seria per higiene o salut. Un adult ens pot ajudar a dutxar-nos o podem anar al metge i que ens hagin de mirar el cos, però mai deixarem que ens toquin d'una altra manera ni de forma que no ens agradi.

També explicarem que no podem permetre que ens facin guardar secrets. Existeixen secrets bons i dolents. Si guardem un secret perquè farem un regal a la mare o la germana l'haurem de guardar perquè és una sorpresa bona, però si algú ens fa alguna cosa que no ens agrada no podem guardar el secret per molt que ens diguin que ho fem perquè el nostre adult de referència ho ha de saber i no se li pot ocultar. Normalment es llença una amenaça al petit dient que els adults no el creuran i el castigaran o agrediran per mentir, de manera que podem evitar que calli degut a aquesta por causada per l'amenaça i sàpiga què fer si ja li hem parlat de què ha de fer i com ha d'actuar davant una situació així.

Una de les maneres d'aclarir aquestes situacions és explicar també que els jocs amorosos o els petits secrets es poden compartir entre persones de la mateixa edat però no amb persones més grans. Tècniques que ens poden servir d'ajuda són els contes infantils que tractin aquest tema, ja que no és necessari fer servir la paraula abús sinó que explicarem aquest seguit de situacions i circumstàncies que es poden donar i com han d'actuar. Una altra tècnica pot ser la de fer una llista amb els petits on escriguin dues columnes amb mentires bones i mentires dolentes, per acabar d'aclarir mitjançant

exemples el que anteriorment els hi hem explicat. Aquestes activitats es poden realitzar amb infants d'entre 4 i 5 anys, on entendran millor el que estem explicant i sol ser més comú que passi, però l'abús pot sorgir a qualsevol edat pel que és convenient que expliquem aquestes coses l'abans possible i de la manera que l'infant ens pugui entendre.

Tampoc és bo que s'obligui als infants a realitzar accions que no volen fer com per exemple donar un petó o una abraçada a algú. És molt freqüent que renyem als infants quan no volen apropar-se a un altre adult per saludar de manera propera com pot ser amb petons i abraçades i aquí cometem un error. Amb això no estem mal educant els nostres fills, com responen moltes famílies, sinó que hem de deixar clar que han de saludar i ser educats però no necessàriament s'han d'apropar a fer un petó sinó que pot saludar educadament sense aquest contacte ja que poden haver dies que no els hi vingui de gust o que no els hi agradi els petons de certes persones o el bigoti d'una altra.

En aquest aspecte serà molt important el treball de les emocions i tindrà una gran influència que sàpiguem expressar-les i identificar què és positiu i què no, com per exemple evitar que interioritzin que l'ús de la violència és adequat. En ocasions en les que es trobin jugant i estiguin contents és convenient que fem preguntes com 'estàs content? ets feliç?' perquè d'aquesta manera comencin a identificar les emocions i aprenguin a traslladar-les.

Espero que us resulti útil i en el cas de que no us ho haguéssiu plantejat, que us serveixi de reflexió i alerta al mateix temps que iniciu aquestes converses amb els infants.

Ens queda un últim podcast en el que veurem com som un mirall pels infants i recordarem la importància dels nostres actes. Fins la propera!

5.8. Som un mirall pels infants

Hola a tots i totes! Hem arribat a l'últim podcast. En aquesta ocasió parlarem del model que representen els adults pels infants i de la influència que es dona en quant a rols de gènere o en el descobriment de la pròpia identitat sexual. Us heu qüestionat si els infants reproduïxen el que veuen en les seves persones de referència, o si ho fan també amb el que veuen per televisió? Ens limitem a riure del que puguin fer o també som conscients de la importància de l'exemple? Anem a veure quin impacte pot tenir.

Com us estava dient, un dels aprenentatges que també van incorporant i que té molt a veure amb l'observació és el dels rols de gènere i la identitat sexual. En aquest aspecte no només serà important les explicacions que fem sinó que tindran un major pes el comportament que tinguem i les situacions que vivim amb els més petits.

Començant per l'entorn més proper, casa seva i la família amb la que es troben, ja adquireixen molts conceptes relacionats amb els rols de gènere com per exemple les

tasques que es fan a casa. Un infant que tingui la referència d'un home i una dona a casa podrà veure quines tasques es fan, pel que és important deixar clar que tots hem de col·laborar de la mateixa forma i que les tasques, siguin quines siguin, són cosa de tots i totes. Una acció útil pot ser la de demanar que facin petites tasques a casa per allunyar-se de les separacions sexistes i permetre que ells vagin adquirint aquests rols, per molt que es perdi temps i vagin més a poc a poc és important que els deixem anar fent.

La televisió també és un factor que té molta influència en els més petits i que hem de vigilar en quant a quins comportaments estan observant i què poden aprendre d'ells, ja que en ocasions, des de la nostra mirada adulta i la normalitat que hem atribuït a certs aspectes no ens en adonem de com pot influenciar en allò que aprenen.

Un altre aspecte molt important és el del joc. Aquest es pot donar tant dins com fora de casa, pel que també hem d'estar atents i controlar els nostres comportaments. Algunes famílies han crescut en una època molt marcada pel masclisme i també ho han viscut a casa seva, pel qual han adquirit rols i comportaments que han normalitzat fins el punt de no adonar-se de que ho son i de què potser no és el més idoni pel que estan aprenent els infants. En el cas dels jocs i les joguines, serà important deixar fer lliurement i no imposar un tipus de joc o una joguina de forma sexista com podria ser donar nines a les nenes i cotxes als nens, o jugar a cuinetes amb les nenes i a futbol als nens.

Haurem de proporcionar diverses joguines, indiferent de com siguin, a tots per igual i al mateix temps proposar diversos jocs perquè tots hi puguin jugar i decidir què és allò que els agrada.

Pel que fa a la vestimenta passa el mateix, hem d'evitar vestir els infants amb roba que no sigui còmode ni adequada per jugar, com podria ser una faldilla, uns texans o unes sandàlies. Si l'infant ens demana anar així vestit expliquem perquè no ho fem, i en el moment en el que es trobi jugant i es mostri content serà important dir "has vist que bé estàs amb les bambes jugant ara?", de manera que aconseguirem que ho entengui i raoni de la millor manera.

No podem deixar de banda tampoc com reaccionem davant certes situacions. Si els infants estan jugant i cauen a terra, no podem mostrar una diferent reacció entre un nen i una nena. Per exemple, si la nena cau no direm 'Que s'ha fet mal la meva princesa?' i tampoc al nen 'Vinga campió aixecat que ets un nen molt fort'. Respondrem de la mateixa forma i pels dos serà igual de vàlid dir 'Vinga, amunt que no ha sigut res', sense aplicar cap tipus de distinció pel seu sexe, evitant aquestes petites classificacions.

En aquesta mateixa línia, ajudarem a que defineixin de forma correcta la seva identitat i siguin lliures d'expressar com se senten, sense sentir-se reprimits ni jutjats per com es comportin. Això no vol dir que un nen que es vulgui vestir amb un vestit i pintar-se les ungles se senti en realitat nena ni que una nena que jugui a jocs d'espases i no li agradin les faldilles se senti nen. Amb això també estaríem pre-jutjant certs comportaments amb els estereotips que s'han establert. Hem de respectar qualsevol comportament sense pensar que significa res més enllà que el descobriment i diversió

dels més petits, que han de créixer sabent i sentint que es poden expressar com vulguin i sense cap tipus de judici. En moltes ocasions els infants ja han après alguns d'aquests estereotips i es sorprenen quan els hi dius que poden jugar a un altre joc que ells consideraven de nens o de nenes, o fins i tot quan tenen un millor amic o amiga i et diuen tristos que no es poden casar amb ell o ella perquè també és un nen o una nena. En el moment en el que els hi dius que si que poden fer-ho i que és indiferent si son nen o nena, veus com els hi canvia la cara i s'omple de felicitat. Significa això que estem incitant a la homosexualitat? Aquesta és una de les grans pors dels adults. Doncs no, això significa que estem mostrant als infants que no vivim en un món heteronormatiu tal i com el coneixem nosaltres i que són totalment lliures de sentir el que vulguin, pensar el que vulguin i fer el que vulguin pel que respecta al seu cos i sentiments, el que ajudarà a forjar una bona autoestima i seguretat en si mateixos, cosa que no aconseguiríem intentant lligar i amagar sentiments que puguin aparèixer, ja sigui amb 3 o amb 16 anys.

Pot resultar útil pels adults i positiu pels infants buscar contes que els faci reflexionar i es tractin diversos aspectes en relació als rols de gènere, la seva identitat o d'altres. Per exemple, 'Cola de Sirena' i 'Visca les ungles de colors' són dos contes que fan reflexionar els infants i els ajuda a interioritzar conceptes de forma més fàcil que si nosaltres hem d'iniciar una conversa amb ells i no sabem com, tractant temes com els rols de gènere i la identitat sexual.

Una altra qüestió important és la de respectar la seva intimitat. En ocasions ens capfiquem en que els infants portin a terme accions que nosaltres volem i que els poden fer sentir incòmodes. Des de ben petits poden haver infants que no tinguin cap tipus de vergonya amb el seu cos i d'altres que si, motiu pel qual no hem de forçar situacions com podria ser la de canviar-se en públic o anar al lavabo sols. Per exemple, un infant pot no voler canviar-se el banyador a una piscina davant de tota la gent que s'hi trobi allà i prefereixi fer-ho només amb l'adult que té de referència, pel qual hem de respectar la seva decisió igual que faríem amb un adult. Lògicament això passa quan van adquirint més consciència, el que podria passar també amb l'acció d'anar al lavabo sols. Si ja saben anar-hi sols podem permetre que ho facin, mostrant que de la mateixa manera que nosaltres els hi demanem intimitat en algunes ocasions també se la permetem a ells. Al tractar-se de petits és lògic que establim mesures i no deixarem que es tanquin al lavabo i encara que els deixem intimitat vigilarem allò que facin en certa manera, però és bo que també respectem les seves decisions i els hi deixem petits espais.

Hem de tenir en compte que en ocasions es dona una educació més profunda a partir de gestos i no amb paraules, pel que l'exemple serà primordial en allò que ensenyem.

I fins aquí els podcasts d'educació afectiu sexual, espero que us hagin servit per aclarir dubtes, adquirir eines i sobretot confiança en vosaltres mateixos i seguretat

per treballar entorn la sexualitat i l'afectivitat per tal de no deixar de banda aquests dos aspectes fonamentals en l'educació dels infants i per anar trencant mica en mica amb totes les pors i tabús que giren entorn aquest àmbit. Gràcies un cop més per escoltar-me, no deixeu d'escriure els vostres comentaris i aportacions, aquí els protagonistes sou vosaltres.

6. Resultats de la proposta

Davant la impossibilitat de posar en pràctica la intervenció degut a la situació actual, derivat de l'afectació de la pandèmia pel Covid 19, no he pogut fer un anàlisi dels resultats, tot i que he plantejat quina seria la millor forma d'extreure conclusions i propostes de millora.

La intenció d'aquests podcasts era la de destinar-los a un programa de ràdio, com podia ser la ràdio local del meu poble, en la que hauria tingut un públic real. En el cas de no haver pogut fer-ho a la ràdio hauria compartit els podcasts a alguna plataforma en la que també hi hagués interacció amb els oients. Això hagués permès l'accés de famílies a un contingut de gran importància, que podria haver servit per prendre contacte amb un tema força descuidat per la majoria, a partir d'un llenguatge senzill i proper que hagués enganxat al públic, lluny de tecnicismes o explicacions massa denses.

Una primera mesura per avaluar l'impacte de la intervenció és la del número d'oients. Analitzar de quina forma arriba al públic i si aquest va en augment a mesura que s'emeten els diversos podcasts, que en cas afirmatiu hagués suposat que l'oient està interessat per la temàtica que s'està tractant. D'aquesta manera també s'hagués pogut veure quins temes tenen més interès que els altres en funció del número d'oients.

En segon lloc es podria analitzar les preguntes que sorgeixen del públic, mitjançant les xarxes socials de la pròpia ràdio o les que jo mateixa proporcionaria. D'aquesta manera es veuria l'interès dels oients, els dubtes i l'efectivitat dels podcasts reproduïts.

Per últim, i en aquesta mateixa línia, el feedback del públic és important i hagués permès analitzar si és necessari afegir temes a treballar, modificar contingut o destinar una secció a respondre preguntes, dubtes o fins i tot comentar anècdotes, que també hagués sigut molt enriquidor.

Això hauria permès una valoració global de la intervenció i una sèrie d'aspectes a tenir en compte en funció de la resposta obtinguda.

7. Conclusions

Fent revisió dels objectius plantejats a l'inici del treball, puc concloure que:

En primer lloc, la sexualitat es manifesta en els infants des del seu naixement, suposant un aspecte que es troba present al llarg de la vida i que també requereix de la seva educació per tal de garantir el seu benestar, tant físic com psicològic, essent a més un dret tal i com afirma l'OMS pel que fa a la influència de la sexualitat pel correcte desenvolupament i benestar de la persona. Per tant, l'educació de caire afectiu sexual suposa un pes molt gran en el futur desenvolupament d'aquests infants com a persones, tant per si mateixos com per les relacions que establiran amb els altres.

En segon lloc, que la sexualitat estigui present des de que naixem vol dir que els primers anys de vida, en els que el major contacte dels infants es troba amb la família, serà important que es faci un correcte inici en l'educació afectiu sexual que rebin i que no es deixi de banda, de la mateixa manera que no es faria amb altres aspectes. Tampoc es pot oblidar que sexualitat no implica parlar únicament de genitals i reproducció sinó que engloba el cos, els sentiments, les emocions, les relacions i el respecte, entre una infinitat de coses més que engloben la forma de viure-la de cadascú.

S'ha pogut veure que, tal i com expliquen els experts com per exemple Hernández (2010), cada etapa es caracteritza per diferents coneixements que es van incorporant i que van suposant canvis en el desenvolupament de l'infant. L'aprenentatge l'adquireixen a través d'imatges i referents, que en major mesura és el de la família, tot i que també ve donat per aspectes com la televisió o tot allò que poden observar al seu entorn, pel carrer o amics, seguit de les preguntes que ells mateixos formulen i amb les que pretenen donar resposta a la curiositat que els hi ha sorgit o bé per complementar coneixements previs que tenen, on serà molt important comprendre que en aquesta etapa tenen un tipus de pensament màgic, en el que tot el que s'explica pren un significat literal. També adquireixen aprenentatge mitjançant la seva pròpia exploració, amb els tocaments o jocs sexuals que també formen part d'aquesta etapa i que tenen un pes important en la visió que adopten dels cossos, tant dels seus propis com dels de la resta. Aquesta és una qüestió que les famílies també han de tenir clares i ser conscients de què caracteritza cada etapa, dins de les variacions que pot presentar cada un, i quina seria la forma més encertada d'actuar i afrontar-ho, però amb el posterior anàlisi dels programes que hi ha a Espanya he pogut adonar-me de que aquesta acció per part de les famílies està un tant oblidada.

Els programes s'apliquen en àmbit escolar i el paper de la família és pràcticament nul en la majoria d'ells, exceptuant el del col·lectiu Harimaguada, de Canàries, i el d'Astúries, on s'incorporen activitats i intercanvi de contingut amb ella. És important que existeixi relació entre família i escola i que es comparteixi material i coneixement per tal de saber en quin nivell es troben els infants, evitant confusions i contradiccions en ells com podria passar al rebre informació diversa per ambdues vies. Per aquest motiu he trobat encara més necessari el disseny de programes pensats per

elles, que permetin resoldre amb efectivitat les situacions que es trobin de portes en dins de casa, i no només allò que aprendran de manera més tècnica a l’escola.

Així doncs, en contra del que diuen algunes professionals, com les que vaig entrevistar, trobo que la família és un agent important en l’educació afectiu sexual que rep el nen o nena els primers anys de vida, prenent un paper important pel que fa a trencar amb els tabús i falsos mites que s’han generat al voltant de la sexualitat amb el pas del temps. Incideixo en aquest aspecte ja que van apuntar en varies ocasions en que la família té un paper d’acompanyament però que l’educació en aquest àmbit ha de quedar en mans de l’escola. Penso el contrari, ja que si volem que hi hagi un canvi significatiu en la visió que se li ha atribuït a la sexualitat i la forma de treballar-la s’ha de normalitzar i no deixar-la de banda a casa. Quan es tracta d’adolescents o joves es necessita una educació detallada que quedi en mans de l’escola, més especialitzada i adaptada a l’etapa en la que es troben i per tant a les explicacions requerides, però recordem que estem parlant d’infants, els quals aprenen molt a través de l’exemple i les sensacions que reben en funció del nostre comportament i resposta davant el primer contacte que prendran en l’àmbit afectiu sexual, sobretot de cara als primers vincles afectius que formen amb els adults que es relacionen primerament. Per tant, no s’ha de deixar en mans de l’escola i oblidar que també sorgirà la curiositat a casa, sinó que s’ha de donar resposta a les preguntes que vagin sorgint i alhora iniciar explicacions en relació a la sexualitat i l’afecte que aniran lligades al creixement i desenvolupament natural dels infants. I no només això, les explicacions han de ser sinceres, però el que tindrà un pes molt important serà l’exemple que donin les pròpies famílies, que han de tenir en compte de quina manera pot influenciar el que fan en els seus infants i l’adquisició de rols de gènere, descobriment de la identitat sexual, etc.

D’altra banda, en aquesta mateixa línia i a favor del que deien altres professionals com Sílvia Aldavert (2020), dins de la jornada *De què parlem quan parlem d’educació Afectiu Sexual*, la família té un gran paper en l’àmbit de l’autoconeixement, el coneixement i l’autocura que permet la sexualitat, ja que per molt que aquests professionals ho expliquin pensant en un currículum escolar, trobo que l’afecte que reben els primers anys de vida i les vivències que tenen en aquest àmbit, són molt importants i influenciables en aquesta etapa, motiu pel qual saber com afrontar i gestionar moltes d’aquestes ocasions incidirà en una millora dels pilars fonamentals que pretén treballar l’educació afectiu sexual.

Per últim, és de vital importància educar partint del respecte i la sinceritat, ensenyant a respectar els altres i fer-se respectar a un mateix, per tal d’establir relacions sanes i positives acompanyades d’una correcta autoestima.

M’agradaria citar una frase de Val Flores (2008) en la que fa referència a ‘la ignorància com política de coneixement en la forma que adquireix la heterosexualització del saber, que promou el desconeixement entorn les sexualitats no normatives’, ja que engloba la idea que pretenc defensar en quant a no deixar de banda coneixements i aprenentatges que són necessaris adquirir i que trenquen amb l’heteronormativitat que ens envolta. Hi ha moltes formes de viure i expressar la

sexualitat, de manera que és necessari entrar en matèria per molt que com a família pensin que no han rebut tal educació i que per tant plasmaran el mateix que van rebre, ja que el desconeixement i la vivència que van adquirir en el passat condicionarà la forma en la que eduquin posteriorment, el que presenta una clara necessitat de canvi i incorporació de coneixements i eines que els permeti fer la progressió i empoderar-se en aquesta acció.

Aquesta educació ha de partir necessàriament dels drets sexuals i reproductius al mateix temps que estar basada en una perspectiva feminista, ja que aquesta persegueix la igualtat i els drets socials per homes i dones, tal i com també va afirmar Honrubia (2020) a l'entrevista. Ha de tenir aquesta perspectiva ja que és la manera d'aconseguir un total desenvolupament de la persona, de manera lliure i sense imposicions, que no només estigui basada en la salut física sinó que a més eviti l'angoixa i el patiment que poden provocar altres mancances com per exemple el treball de les emocions i sentiments que van lligats a la sexualitat.

La creació dels diferents podcasts destinats a les famílies, que he pogut arribar a elaborar gràcies a tota la revisió teòrica del tema i l'anàlisi de necessitats realitzat, té la intenció d'arribar a aquest públic de forma propera i amb un llenguatge senzill i clar que permeti, mitjançant consells i eines, fer un primer apropament d'educació afectiu sexual per a famílies que puguin no saber com afrontar-ho i tractar diversos temes que són comuns en tots els infants, provocant un sentiment d'identificació cap al que s'explica que permet donar resposta a dubtes que sorgeixen arrel d'aquests i de situacions que poden no saber com afrontar.

La impossibilitat de portar el contingut a un espai com la ràdio ha provocat que l'enregistrament sigui mitjançant el format de podcast, de manera que en el cas de continuar amb la intervenció es podria veure quines qüestions troben més necessàries a treballar les famílies oients i per tant un aprofundiment i millora del treball realitzat. Així doncs, de cara a un futur, per tal de poder seguir elaborant contingut i cobrint les necessitats de les famílies també dissenyaria un espai de feedback i intercanvi d'idees, dubtes, curiositats i inquietuds per tal de tractar temes realistes, necessaris i que suposin una realitat pels seus oients, de manera que es podria aconseguir fidelitat en els oients i a la llarga aconseguir més espectadors, ja que el més difícil és promocionar aquest contingut i captar el públic. Així doncs, es crearia material útil per a les famílies que suposés un avenç real en la seva educació afectiu sexual amb els infants, sempre des de la renovació i incorporació de nous coneixements, continguts i opinions d'experts que puguin enriquir els enregistraments.

És necessari fer un canvi de pensament i innovar també en quant al que sabem, aprenent coses noves com a adults, entenent que existeixen més formes de sentir, expressar i viure la sexualitat que la que van aprendre quan eren petits o petites i que totes són igual de respectables. D'aquesta manera serà necessari, a més de les ganes i interès que a nivell personal pugui tenir cada persona, l'inici del treball per part de professionals, com pot ser en el camp de la pedagogia, que tingui en compte les famílies, l'educació que van rebre, la situació social actual i la forma d'incidir en elles,

per treballar en materials i eines que siguin de veritable utilitat en l'educació que es doni als infants. La intenció és la de garantir un correcte desenvolupament d'aquests basats en el respecte i la sinceritat, les dos paraules que millor defineixen com ha de ser aquesta educació afectiu sexual centrada en ells, que no només hem de veure com el futur de la nostra societat sinó com el present, com a les persones que estan creixent en ella i que estan adquirint nous coneixements i sabers que els faran créixer amb una visió del nostre món, les persones que el formen i de com se senten ells i elles en aquest, des del sentiment de que poden decidir qui son, com son, com volen expressar-ho i que, per molt que siguin infants, tenen veu i moltes coses a dir.

8. Referències bibliogràfiques

· Beltramo, C. (2018) Marco teórico del Proyecto Educación de la Afectividad y la Sexualidad Humana, ICS (p. 73-76). Pamplona: Universidad de Navarra. Recuperat de <https://www.unav.edu/en/web/instituto-cultura-y-sociedad/educacion-afectividad-sexualidad/investigacion/marco-teorico>

· Bolaños, M.C., González, M.D., Jiménez, M., Ramos, M.E., Rodríguez, M.I. (1999) *afectivo-sexual en la infancia: Guía para el profesorado*. Junta de Andalucía. Educación Málaga: Imprenta Montes.

· Bolaños, M.C., González, M.D., Jiménez, M., Ramos, M.E., Rodríguez, M. I. (1994) *Carpeta Didáctica de Educación Afectivo-Sexual. Educación infantil (3-6 años)*. Granadilla: Consejería de Educación, Cultura y Deportes del Gobierno de Canarias. Dirección General de Innovación y Promoción.

· Carrera, M.V., Fontecha, M., Lameiras, M., Melgar, P., Simon, N., Traver, J. (2009). Sentimientos, educación, amor y sexo. *Poder, poderes y empoderamiento... ¿Y el amor? ¡Ah, el amor!* (p. 51-99). Valencia: Fundación Isonomía Para la Igualdad de las Mujeres. Universitat Jaume I.

· De la Cruz, C., Fernández, V. (2010) *Educación sexual para niños: una tarea sencilla*. Grupo gesfomedia.

· De Miguel, A. (2019) Pin parental: Solicitud de información previa y autorización expresa. Recuperat de <https://www.voxespana.es/noticias/pin-parental-y-libertad-de-educacion-20180904>

· Deulofeu, G. (Abril 2017) *La salud sexual: Claves para disfrutar de unos hábitos sexuales sanos y placenteros*. Barcelona: dincat.

- Dias Dos Santos, L. (17 Març 2020) Individus lliures i societat democràtica. *Directa*. Recuperat de <https://directa.cat/individus-lliures-i-societat-democratica/>
- Fernández, D. (2018) *Educación sexual en el Grado en Pedagogía: Diagnóstico educativo y propuestas para la mejora*. Máster Universitario en intervención e investigación socioeducativa. Universidad de Oviedo.
- Fundació Víctor Grífols. (2011) *Afectivitat i Sexualitat. Són educables?* Barcelona: Vanguard Gràfic.
- García Ruiz, M. (2011) *Programa de educación sexual con asociaciones*. Asturias: Gobierno del Principado de Asturias. Consejería de Salud y Servicios Sanitarios. Recuperat de <https://www.astursalud.es/documents/31867/36297/Educación+Sexual+con+Asociacion.es.pdf/a162aeb8-bd7f-0a52-75cb-5584fa2b3dcb>
- García, J.M. (26 Octubre 2019) *Educación en el afecto (para combatir el porno): Catalunya lanza un programa de formación sexual para niños de 3 a 15 años*. Barcelona: La Vanguardia.
- Generalitat de Catalunya (2019) *Coeduca't*. Departament d'educació.
- Gómez Zapiain, J. (2000). *Educación afectivo sexual*. Anuario de Sexología N° 6, (p. 41-56). Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea.
- Gossart, M.S. (2002) *No hay lugar como el hogar para la educación sexual*. Oregon: Planned Parenthood Health Services of Southwestern Oregon.
- Govern d'Asturies (2009) *Ni ogros ni princesas*. Asturias: Conselleria de Salut i Serveis Sanitaris, Conselleria d'Educació i Ciència i Institut Asturià de la Dona.
- Govern de Navarra (2017) *Skolae: Berdin Bidean. Creciendo en Igualdad*. Navarra: Departament d'Educació. Recuperat de https://consejoescolar.educacion.navarra.es/web1/wp-content/uploads/2017/09/SKOLAE-Berdin-Bidean-Creciendo-enIgualdad_Programa.pdf
- Trevijano, P. (26 desembre 2018) *La iglesia y la educación sexual*. Religión en libertad. Recuperat de <https://www.religionenlibertad.com/opinion/227963288/La-Iglesia-y-la-educacion-sexual.html>
- Hala, B. (24 d'Abril 2018) Coeducación. Pikara Online Magazine. Recuperat de: <https://www.pikaramagazine.com/2018/04/coeducacion/>

- Hernández, C. (2008) *Educación Sexual para niños y niñas de 0 a 6 años*. Madrid: Narcea.
- Hernández, G., Jaramillo, C. (2006). *La educación sexual de niñas y niños de 6 a 12 años: Guía para madres, padres y profesorado de Educación Primaria*. Instituto de la mujer. Ministerio de Educación y Ciencia: CIDE.
- Horno, P. (2004) *Eduquem l'efecte: Reflexions per a famílies, professorat, pediatres...* (1a. ed.) Barcelona: Graó.
- Quesada, M. (19 novembre 2010) Los límites de la sexualidad. Píkara Online Magazine. <https://www.pikaramagazine.com/2010/11/afinando-el-organolos-limites-de-la-sexualidad/>
- Samadi, I. (2017) Apunts de Psicologia i Educació.
- Sanchis, R (2018) *Els nostres cossos, els nostres drets*. València: Generalitat valenciana. Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport. Direcció General de Política Educativa Servei i d'Innovació i Qualitat.
- Sartelli, S.L. (2018) *Los roles de género en cuentos infantiles: perspectivas no tradicionales*. Derecho y Ciencias Sociales. Nº 18. (P. 199- 218). Instituto de Cultura Jurídica y Maestría en Sociología Jurídica.
- Sida Studi (7 Agost 2014) *Guia de recursos d'educació sexual i afectiva*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Sida Studi (2019) *Revisió de programes d'educació afectiva i sexual*. Barcelona: Consorci Sanitari de Barcelona. Agència de Salut Pública.
- Silverberg, C., Smyth, F. (2019) *Sexo es una palabra divertida*. Barcelona: Bellaterra.
- UNESCO (18 gener 2018) *Las Naciones Unidas instan a aplicar un enfoque amplio en la educación sexual*. Recuperat de <https://es.unesco.org/news/naciones-unidas-istan-aplicar-enfoque-amplio-educacion-sexual>
- UNESCO (2018) International technical guidance on sexuality education: An evidence-informed approach. Switzerland: UNESDOC. Recuperat de <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260770>

· Vox (2019) *Cien Medidas para la España Viva* (p. 15) Recuperat de <https://www.voxespana.es/noticias/100-medidas-urgentes-de-vox-para-espana-20181006>

9. Annexes

Annex 1: Entrevistes transcrites

1.1. Entrevista a María Honrubia

María Honrubia está licenciada en psicología y actualmente imparte clases en la Escuela de Enfermería de la Universidad de Barcelona en Bellvitge y en el Hospital Clínico de Barcelona.

¿Que entiendes tu por educación afectivo sexual?

La educación afectivo sexual consiste en educar a las personas en el conocimiento de la sexualidad, esta vista como una dimensión humana con la que nacemos y nos acompaña a lo largo de la vida pero que se manifiesta de diversas maneras según la etapa. Además, mucho más amplia de lo que significa la actividad sexual genital, que eso si que pertenece a una etapa concreta donde ya existe maduración genital. Por lo tanto, se trata de educar a ser persona en toda su amplitud, porque en el momento en que a una persona le dices como debe comportarse con otra en condiciones de igualdad y respeto estas educando en efectividad y sexualidad, ya que esta hace referencia a todo lo que nos produce placer. Una sexualidad saludable es aquella que sucede en situaciones de bienestar, en que no hay coacción, angustia ni sufrimiento. Estas trabajando con la persona en desarrollo personal, de manera que vemos que es transversal y a demás un derecho a poder recibirla.

En psicología, hasta los años 70, se dejó de lado todo aquello que tiene que ver con lo emocional ya que era más subjetivo y la psicología quería ser empírica y contrastar las evidencias. Esto cambia con la psicología cognitiva, que se da cuenta que si olvida la importancia de lo emocional y motivacional está dejando de lado el conocimiento total de la persona, ya esta se mueve por que el control de las emociones va a repercutir absolutamente en todo su desarrollo afectivo y sexual. La educación afectivo sexual va inherente a la educación de la persona y de manera transversal.

¿En qué se diferencia una educación afectivo sexual feminista de una que no lo sea?

El movimiento y las teorías feministas hablan de igualdad. Una educación afectivo sexual con las connotaciones que yo he dicho es feminista. Derechos sociales para hombres y mujeres, igualdad. No puede ser de otra manera. Correlaciona directamente con la teoría feminista.

¿Cuales son las confusiones o mitos que presentan?

Hay una falta muy grande de educación sexual. El concepto de familia ha cambiado, ahora hay de muchos tipos (una madre, dos padres, abuelos...), pero todas ellas adolecen de falta de educación sexual, por lo tanto, hay carencias.

Como no hay educación sexual previa hay falta de como saber dar esa educación.

Cuando nos convertimos en padres nos encontramos con que muchas veces los patrones educativos que hemos aprendido son los que proyectamos en la educación que damos, como dicen las teorías de patrones de conducta social.

Como no se explica anteriormente que es la actividad sexual no se sabe qué decir. Aún así, no hay que tener mucho conocimiento, simplemente se debe contestar de forma clara i sencilla a lo que el niño o niña nos pregunta, que rápidamente dará por satisfecha su inquietud.

Por ejemplo, pueden preguntar: "Oye mamá, como sale mi hermanito de tu barriga?". Muchos dirán "¿Lo vomitas? ¿Lo echas por el culo o por la oreja?". La respuesta tiene que ser dada con la verdad. El tabú lo tienes tu, no el niño. Simplemente hay que mostrar, por ejemplo, con dibujos, como es el cuerpo de la mujer y el hombre y lo que pasa cuando se introduce el pene en la vagina debido a que los padres se quieren y desean tener un bebé.

En las escuelas primarias han hecho muy bien el trabajo de explicar, detectar y nombrar las partes del cuerpo humano. Antes se llamaba a las partes genitales de diferentes formas, ya que es la parte que mas acepciones tiene del cuerpo humano. Pero nos hemos quedado ahí.

¿Qué pasa entonces cuándo se da una confrontación entre familia y escuela por lo que respecta a la enseñanza que se da?

Esta es una labor del maestro para explicar a los niños que fuera de la escuela pueden escuchar otros conceptos, por ejemplo, se pueden escuchar diversos nombres de lo que están explicando, como por ejemplo el pene, pero que esa es su denominación correcta y aprenderán cuando están en otros contextos a decir qué es lo que le pasa. En casos médicos, sabrán decir que les molesta esa zona y después, en el entorno que se encuentren, decidirán hablar como quieran.

La obligación, por ley, es enseñar el vocabulario y como se llaman las cosas.

¿Crees que es necesario que exista una ley que regule la educación afectivo sexual?

La ley orgánica está desde 2010, pero ahora nos corresponde a los profesionales el poder desarrollarla y que se empiece de una vez por todas a implementar, desde las primeras etapas hasta la universidad.

Ha habido intentos por comunidades autónomas, pero nunca la hemos tenido.

Cuando acabó el franquismo empezó a implementarse en mayor medida a partir de los gobiernos democráticos.

En Cataluña la Generalitat ya hizo en los años 80 material para la educación sexual.

El programa de Harimaguada, de las Islas Canarias, es de los más importantes en educación sexual que tenemos.

Los programas de educación sexual de la universidad de salamanca con Félix López y los de Euskadi con Javier Gómez de Zapiain. También tienen los programas Aragón, Castilla la Mancha y Andalucía.

En la reforma sanitaria más importante que ha habido, por Ernest Lluc, se empiezan a hacer programas de salud pública y educación sexual en primaria. En secundaria, que es cuando hay maduración genital y la energía sexual pasa hacia el otro, se acaba todo lo que es educación porque los profesionales siguen sin estar formados y sin capacidad de dar respuesta a todos los cambios que suceden en el adolescente y los cambios emocionales que ello supone.

Este espacio se ha intentado subsanar con *salud y escola*, programas y formación.

¿Qué puede pasar entonces con la implementación de recursos como el pin parental y la autorización expresa?

Se puede ver afectado en que siga sin haber educación sexual en las escuelas, que no esté reglada ni con objetivos claros y concisos. Los profesionales tienen que estar formados, pero se tiene que dar en la escuela. Las familias tienen una función parcial, tampoco tienen por qué dar esa formación en casa.

El conocimiento del cuerpo, el respeto al otro, compartir, sociabilizar lo da la familia en primera instancia y la escuela lo refuerza.

Cuando dicen que en las escuelas enseñan juegos eróticos no es así, simplemente se observan, preguntan, aprenden porque tienen curiosidad. Algunos niños tienen hermanos y hermanas en casa a partir de los cuales ya van aprendiendo esas diferencias y conceptos, pero cada vez hay más hijos únicos que si no se les enseña eso no lo ven y no lo aprenden hasta que van a la escuela.

El mensaje es enseñar a los niños y a las niñas en igualdad, y con eso se están poniendo las bases para una educación sexual posterior en la adolescencia para que sean relaciones de igualdad, consenso y respeto. Si a un niño/a se le enseña a respetar, después respetará.

Por eso las familias y profesionales tienen que perder el miedo y hablar con naturalidad, porque la sexualidad puede provocar tanto placer como angustia, depende de como haya sido vivida.

Imagino que ahí está la clave, en la sinceridad. ¿Cuál crees que es la herramienta más importante para trabajar la educación sexual en casa?

Exacto, lo que comentaba antes, en el momento en el que hacen una pregunta como por ejemplo de donde vienen los niños hay que responder con sinceridad de dónde lo hacen.

También es importante poner concepto a sus conductas. Por ejemplo, los niños y niñas se masturban desde bien pequeños ya que a demás existen erecciones desde los

primeros meses de vida. Ellos lo hacen a nivel de satisfacción física, sin connotación erótica.

También les quita ansiedad, por eso a veces tienen conductas impulsivas, pero hay que quitar la connotación negativa como por ejemplo ‘eres un cochino, eso no se hace’ y explicar ‘te puede doler, tienes que tener cuidado ya que esta zona del cuerpo es muy sensible’ o bien ‘ahora no es el momento de hacerlo’.

Ahora te voy a poner un ejemplo. Un día estábamos mirando la televisión en casa y hablaban de algo de la masturbación. Mi hija que tenía 5 años me preguntó ‘¿mamá que es la masturbación?’ Y yo le respondí, para que me entendiera, que es eso que ella hacía en el sofá con el almohadón. Su respuesta fue rápida, un simple ‘ah, vale’ con el que lo entendió a la primera. A demás, a partir de ahí, no volvió a hacerlo delante nuestro porque ella misma comprendió que se trataba de algo que formaba parte del espacio privado y mi única función fue la de ser clara y sincera con ella para responder la duda que presentaba en ese momento, sin entrar en más explicaciones.

¿Qué inseguridades pueden venir desarrolladas por conductas negativas o despreciativas hacia la sexualidad como por ejemplo en el caso de estas acciones?

Puede provocar connotación negativa hacia su cuerpo y verlo como algo negativo, como que hacen algo malo. A demás si quieren llamar la atención lo harán más.

O bien lo pueden ver como algo que está prohibido. Los niños y niñas aprenden que este comportamiento pasa a formar parte del espacio privado.

Cuando una niña tiene la menstruación por primera vez la madre tiene que explicar lo que está pasando y darle una connotación positiva, explicar que eso pasa porque tiene un desarrollo correcto y su cuerpo va cambiando. Es lógico que se puede dar el comentario de ‘que rollo la regla’ porque a veces duele y es incómoda, pero hay que tener claro que es un indicador de salud. Antes había muchos mitos relacionados con la menstruación debido al desconocimiento del funcionamiento de las cosas y del conocimiento del cuerpo, como por ejemplo que las mujeres no se podían duchar, no podían hacer mahonesa porque se cortaba, etc.

Lo mismo pasa con las erecciones, que con el paso del tiempo pueden ser controladas y este es otro indicador de salud.

La información da poder y a la vez quita sufrimiento y angustia. En el caso de las poluciones nocturnas hay niños que sienten vergüenza y lavan las sábanas, lo esconden y se ponen nerviosos pero la labor es hablar de ello con naturalidad y explicar qué es lo que pasa y que a los adultos también les ocurrió, como pasa también cuando una niña tiene la menstruación por primera vez, donde se explica lo que le puede pasar, los síntomas, qué debe hacer y así en el momento en que la tenga va a saber como actuar y lo vivirá como una situación normalizada.

Esto también provocará que en situaciones futuras ese hijo o hija sienta la confianza de acudir a los padres cuando tenga alguna otra duda o se haya dado una

situación como podría ser la primera relación sexual, ya que habrá sentido que han estado ahí cuando lo necesitaba y que lo ha podido hablar con total confianza.

Del mismo modo que hay que desmitificar el amor romántico para toda la vida ya que no es así y si no se da puede provocar frustración, malestar y inseguridades. A la vez que la forma de mostrar afecto, ya que, si quieres a una persona, no tiene porque importarte dar ni mostrar tus sentimientos, pero pasa porque viene provocado por los dobles mensajes culturales.

También ocurre cuando una chica tiene mucho éxito con los chicos, se le da el apodo de facilona. Lo peor es que son las propias chicas las que dan estas connotaciones, ya que promueven el machismo ellas mismas. Tenemos que hacer un ejercicio de reflexión para ver que estamos cayendo en muchos de estos micromachismos. La mujer está en el espacio público y en él se ve la división sexual de las actividades y del trabajo. Con todo esto no estamos dejando de hablar de sexualidad.

Hay asignaturas básicas que deben ser de obligado cumplimiento: alimentación, ejercicio físico, cuidado de la salud y sexualidad, con los contenidos adecuados a cada etapa del ciclo vital. Y aquí la familia apoya, pero no se puede meter en el comportamiento sexual de los adolescentes.

Como la actividad sexual se ha visto como algo sucio que se debe esconder, tapar y obviar ha provocado que después sea muy difícil de explicar y hablar. Aún así, cuando digo eso, tiene que quedar claro que forma parte del ámbito privado y es un comportamiento adulto, aunque cada vez se vaya a edades más tempranas, pero que requiere una maduración cognitiva que permite que después se de el respeto. Como los más jóvenes están bombardeados de información, pero no tienen educación sexual ,acuden a referentes como por ejemplo la pornografía, donde encuentran sexo explícito adulto que no refleja la realidad, pero eso se comprende en la edad adulta. Sin dejar de lado que se centra en un aspecto únicamente genital y que hay unas diferencias de género muy grandes, como por ejemplo que la mujer es en la mayoría de las veces la que da placer y no la que lo recibe. Pero volviendo a la educación, esto sucede porque parece que haya miedo a hablar sobre ello y no se da buena educación sexual.

Con relación a lo que comentas sobre el miedo a hablar de sexualidad, hay familias que manifiestan el temor de hablar o dar educación sexual ya que esto puede promover que los niños lo hagan en edades más tempranas.

Es cierto que es un pensamiento que tienen muchas personas pero no podemos creer que la sexualidad se inicia a partir de la adolescencia, porque entonces estamos diciendo que en la infancia no hay. Hay que entenderla como una dimensión que se da desde el momento en el que nacemos, la única diferencia es que la sexualidad es hacia uno mismo y hacia el reconocimiento de los órganos.

Si no hablas de ella no educas, y hay que dar esas bases para que cuando lleguen a la adolescencia puedan gestionar mejor las emociones a la hora de escoger la persona con la que quieran mantener relaciones.

¿Cuál crees que es la mejor herramienta para llevar a cabo una buena educación afectivo sexual en casa y afrontar el tema lo mejor posible?

La labor de las familias es acompañar, resolver dudas. En el caso de que no tengan la respuesta buscarla y dar siempre muy claras, concretas y desde la afectividad.

Si los niños y niñas han preguntado de pequeños y no han recibido respuesta no van a volver a preguntar en la adolescencia y no te van a ver como referencia.

En ocasiones en la adolescencia no hay cambios respecto la relación con los padres pero si reticencia a hablar de la intimidad, las relaciones... es un tema que cuesta tratar entre ellos.

Todo lo que se hace con amor no te equivocarás nunca, por que está hecho con afecto. Aunque la respuesta no haya sido muy elaborada, no sea tan sabia ni científica y no se tenga gran conocimiento del tema dará respuesta a los niños y niñas ya que está hecho con afecto y habrán visto que había interés por resolver esa duda o inquietud.

Hay que enseñar que las relaciones sean sin riesgo, no solo de embarazo sino de contagio (ETS) pero sobretodo el respeto por el otro y que no hagan nunca lo que no quieren hacer.

1.2. Entrevista a Silvia Brasó

Silvia Brasó és professora d'alumnes de P5 a l'escola pública El Dofí de Premià de Mar.

Què entens tu per educació afectiu-sexual?

Tot allò que té a veure amb la sexualitat. Preferències o conductes que poden tenir relació amb allò relacionat amb la sexualitat. Educar en el poder expressar, conèixer. Connectar amb els teus sentiments, la teva sexualitat i la contrària, la de l'altre.

Quines són les confusions que mostren principalment les famílies respecte aquest àmbit?

A la franja d'infantil no estan tan marcades aquest tipus d'actituds ja que les famílies en general estan més relaxades i quan es donen situacions que surten d'allò acceptat o considerat com a normal se sol recórrer a que això pertany a una etapa de descobriment, pel qual són més permissives. Tot i això es desperten tabús ja que existeixen famílies molt estereotipades amb les quals no els hi acaben d'encaixar segons quines conductes com podria ser jugar amb nines per part dels nens.

Quines pors o falsos mites presenten les famílies?

Moltes vegades tenen por a parlar del tema perquè això provoca que les preguntes es precipitin. És a dir, respondre o explicar-ne una comporta que en vinguin moltes més i en ocasions no estan preparats. La incomoditat parteix de l'adult ja que no acaben de trobar les paraules o que el nen o nena no és madur, cosa que no té res a veure amb l'edat. D'on venen els nens, si puc o no estimar algú del mateix sexe...

Nosaltres tenim el pla d'estudis i allò que com a institució es respalla però cada família té la religió, el culte... aleshores ens trobem amb fets com no deixar anar a segons quines nenes de colònies, que no es dutxin als vestuaris o d'altres que es veuen confrontats a l'escola. Quan són més petits sembla que no té tanta importància però quan es van fent grans posem els límits i diferenciem el que és propi dels nens i de les nenes.

Aquestes situacions et fan adonar-te de que no estem en una societat tant inclusiva ja que estem molt condicionats per diversos canons i estereotips que condicionen la nostra forma de ser i fer, mostrant que a vegades som lliberals i ho acceptem tot però no volem que ens toqui a nosaltres.

Què provoca que les famílies deleguin tota la responsabilitat en l'escola?

És injust però si que és cert que aquesta situació es dona molt.

Tot i això és cert que l'escola crea un espai de conversa en la que és molt més fàcil parlar de segons quines coses i que les famílies es troben sense saber com abordar. Amb els més petits ens manifesten que al preguntar que han fet a l'escola les respostes que es troben són "coses" o "res" i per tant és difícil parlar del tema amb els infants. El que passa a l'escola és queda a l'escola i el que passa a casa al revés, sembla que estigui molt separat.

Hi ha famílies molt transparents, amb el qual et trobes nens que a P5 en saben de moltes coses, com podria ser d'on venen els nens o què és la mort, i d'altres que tenen versions molt diverses i per això trobo que aquesta és la riquesa que hi ha a l'escola, les diferents versions que trobes. A més, normalment els infants recorren al seu grup d'iguals per preguntar segons quines coses en comptes de la família, ja que troben en ells un confident. Això li dona el valor real ja que a vegades si ho diu el pare o la mare no pren la mateixa importància que si t'ho diu el teu igual, o fins i tot la professora que, en el meu cas, en ocasions veig que el que jo pugui dir té certa rellevància, més pes que si ho diuen a casa. El que dona poder és estar a la institució, no tant el que es pugui dir sinó el lloc i on es dona.

En referència en això, que passa quan un infant rep informació per part d'un amic o company que pot ser errònia? Això pot donar confusió o falsa informació a l'infant si a casa no li parlen del tema i per tant no sap si el que li estan dient és cert. És important que els pares prenguin iniciativa en parlar-ne del tema?

Si, el que s'ha de traslladar a les famílies és que això tard o d'hora arriba i és millor parlar del tema a que aprenguin coses per la gent del carrer. No cal esperar si es vol dir que han de ser sensibles, respectuosos, que ells també s'han de fer respectar... Com a família cal traslladar valors que siguin un plus d'allò que s'explicarà a l'escola. No es pot delegar tota la càrrega a l'escola. La part que seria més científica per dir-ho d'una forma és aquella en la que pren paper la família, com podria ser la reproducció, però allò més emocional i pel que fa als valors cal que la família se'n faci càrrec.

Creus necessari que hi hagi una llei que reguli l'educació afectiu sexual?

Si, fins i tot establiria una assignatura concreta. Trobo que no hauria d'estar exempt de ningú i que els pares no haurien d'interferir en si es dona aquest contingut o no.

Per això mateix, que poden provocar mesures com per exemple la implementació del pin parental i l'autorització expressa?

Estic horroritzada amb això. Pot provocar una total ignorància i manipulació d'aquests alumnes. No se sap quines famílies hi ha darrera d'aquests infants i moltes persones tenen informació equivocada. Per salvar aquesta canalla cal garantir la informació bàsica i fins i tot ser totalment laica ja que això hauria de donar-se en una edat més avançada, en la que ja hi hagi maduresa a partir de la qual entenguis i puguis decidir què vols creure.

Tampoc es pot donar una visió errònia del que és l'individu, la persona. La informació transmesa per un partit polític o una religió, entre d'altres, condiona molt i no dona llibertat absoluta i plena a l'individu, com tampoc la formació. Cal que cadascú tingui dret d'aprendre en llibertat.

Què passa quan es dona confrontació família-escola?

No poses en evidència ni ridiculitzes l'infant. Tots portem una motxilla i aleshores es veu quins alumnes porten informació més contrastada i d'altres que la saben a mitges

o bé se la inventen. A les nostres etapes més petites, a infantil, intentem contrastar la informació i decidir buscar-la amb ells. Decidir buscar-ho conjuntament, acordar que el tema és parlarà al dia següent o conversar plegats a l'aula són alguns dels recursos que sempre fem servir. És cert que quan són més grans ja porten integrades més idees polítiques, religioses o creences que poden generar debat i no és tan senzill perquè cadascú té les seves conviccions però això també és enriquidor ja que permet xerrar i conversar veient altres punts de vista.

Hi ha alumnes que presenten inquietuds i malestars envers idees equivocades que han rebut, sobretot a casa, com per exemple que no poden estar amb algú del mateix sexe o bé que no poden fer segons quines accions perquè no es corresponen al seu gènere.

En què pot desenvolupar aquesta manca d'informació?

Pots pensar que passa alguna cosa que no està bé però si des del teu entorn educatiu i a casa et diuen i t'expliquen les coses pot evitar aquests malestars. Explicar allò que pot passar, les diverses possibilitats que hi ha, i fer una lectura en la que s'aclareixi que cal deixar fluir els sentiments, no amagar-se i viure-ho amb naturalitat. Tant si t'agraden nois, com noies com ningú.

En certa manera portem algun endarreriment ja que des de l'època en la que jo era una nena, que ara en faré 43 anys, tampoc ha hagut masses canvis. Tornant al tema de que en ocasions la família no és la millor per parlar de certs temes perquè també és normal que despertis certa vergonya. És important que hi hagi confiança i es pugui recórrer a preguntar qualsevol dubte però alhora es busca un confident, un igual com comentàvem abans, per parlar de certs temes que generen inquietud. El que prevaleix més és això i la informació que puguis trobar per tu mateix perquè tampoc toca que la família es faci càrrec d'això.

Quines són les principals mancances que presenten les famílies pel que fa a la gestió de l'educació afectiu sexual a casa?

Realment a la família no li falta res, ja han passat per aquestes etapes. El que cal és ser conscient que el teu fill es troba en un moment en el que tu també t'has trobat i la importància està en voler posar solució.

L'excusa que posen molts pares de "primerencs" no en serveix. Els infants estan igual de perduts que tu en aquell moment i potser vens d'una família amb la que no parlaves sobre sexe, sobre salut sexual o d'altres temes semblants i al final intentaves buscar tu la informació, ara pots trobar moltes coses per internet i és per això que també és important saber contrastar informació.

Amb quines anècdotes o incidents t'has trobat en major mesura, dins d'aquest àmbit, al llarg de la teva experiència amb infants?

A classe vam llegir un llibre que es diu "Visca les ungles de colors" que tracta d'un infant que és pinta les ungles de colors perquè li agrada molt però davant la negativa

que troba a l'escola, que se'n riuen d'ell i li diuen que és de nena deixa de fer-ho, de manera que no és feliç perquè no és ell. Aleshores està trist perquè no és ell. Es treballa la moralitat, el respectar l'individu, etc. Al final de la història tot el seu entorn, escola, pares i amics, acaben pintant-se les ungles per tal de que vegin que és una situació normal i fer entendre que has d'afrontar tota la diversitat que et pots trobar.

Nosaltres a l'escola vam decidir pintar les ungles a tots els nens i nenes, de manera que ens vam trobar amb famílies que deien: Però això només és avui, oi? Acceptaven aquesta situació mentre només fos un dia en concret i perquè estaven fent una activitat, de manera que justificaven allò que els nens feien com si fos quelcom dolent o del que avergonyir-se. La nostra resposta era que potser es feia més dies perquè això als nens els hi agrada i la nostra proposta, el nostre paper, és el de neutralitzar i apropar als infants tot allò que a les cases d'alguna manera es restringeix ja que l'escola és com un entorn neutral. Amb situacions com aquestes amb una simple activitat de pintar-se les ungles trobes els que es treuen les màscares i se senten tibats amb aquestes situacions.

D'altra banda per exemple quan fem jocs de disfresses és molt comú que els nens vagin directes a vestir-se amb els vestits de princesa, les sabates de taló, a que els pintem, posar-se clips amb extensions... No es fa perquè ells realment vulguin ser femenins, ho volen fer perquè és allò que no solen fer i que els hi agrada veure's així disfressat però mai m'he trobat amb cap negativa ni protesta per que no ho facin. Tot i això és cert que quan veuen les fotos a casa a vegades desperta tibantor i s'excusa amb que és un dia concret, com buscant una disculpa. El que cal fer veure és que no hi ha res dolent en això i que el principal canvi es troba en com ens expressem, jo mateixa m'incloc. Cal rectificar si pretenem coeducar ja que es poden donar lectures o missatges erronis.

Annex 2: Consentiments informats

2.1. Consentiment informat de l'entrevista de Maria Honrubia

CONSENTIMENT INFORMAT
Treball Final de Grau

Mitjançant aquest document accedeixo a participar de forma **voluntària** en la present entrevista que té com a objectiu la realització d'un treball de fi de grau.

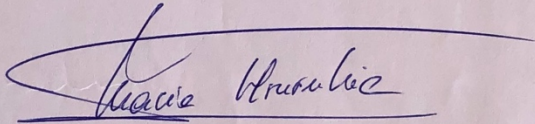
Dono consentiment per mostrar el meu nom i les dades extretes sempre i quan no es vegi afectada la meua intimitat.

Amb la meua autorització l'entrevista serà grabada. Les dades s'utilitzaran únicament amb propòsits de recerca.

Nom de la persona participant:

MARIA HONRUBIA PEREZ

Firma de la persona participant:

Data : 18 / 01 / 2020

2.2. Consentiment informat de l'entrevista de Sílvia Brasó

CONSENTIMENT INFORMAT

Treball Final de Grau

Mitjançant aquest document accedeixo a participar en la present entrevista, centrada en l'educació afectiu sexual a la infància, de forma **voluntària**.

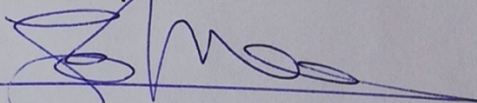
Dono consentiment per mostrar el meu nom i les dades extretes sempre i quan no es vegi afectada la meua intimitat.

Amb la meua autorització l'entrevista serà grabada. Les dades s'utilitzaran únicament amb propòsits professionals.

Nom de la persona participant:

SÍLVIA BRASÓ GÓMEZ

Firma de la persona participant:

Data: 4 / 5 / 2020

